

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УНІВЕРСИТЕТ МИТНОЇ СПРАВИ ТА ФІНАНСІВ

Факультет економіки, бізнесу та міжнародних відносин
Кафедра соціального забезпечення та податкової політики

МАГІСТЕРСЬКА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему «Соціальний розвиток як ключовий напрям післявоєнного
відновлення України»

Виконав: студент групи СЗ-22-1зм
Пономаренко Олексій Сергійович
Спеціальність 232«Соціальне забезпечення»
Керівник к.е.н., доц. Туболець І.І.

Рецензент _____

_____

(місце роботи)

_____

_____

(посада)

_____

(науковий ступінь, вчене звання, прізвище та ініціали)

Дніпро – 2024

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ
УНІВЕРСИТЕТ МИТНОЇ СПРАВИ ТА ФІНАНСІВ

Факультет економіки, бізнесу та міжнародних відносин
Кафедра соціального забезпечення та податкової політики
Ступінь вищої освіти магістр
Спеціальність 232 «Соціальне забезпечення»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри

_____ В.Є.Тараненко

“ 28 ” червня 2023 р.

ЗАВДАННЯ
НА МАГІСТЕРСЬКУ КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ
ПІБ

1. Тема роботи «Соціальний розвиток як ключовий напрям післявоєнного відновлення України».

керівник роботи к.е.н., доц. Туболець І.І.

(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджена наказом УМСФ від “27” червня 2023 р. № 442 кс

2. Строк подачі студентом закінченої роботи 17.01.2024

3. Вихідні дані до роботи: законодавча, нормативна та інструктивна база з питань соціального розвитку України; статистична інформація щодо індексу людського розвитку країн; монографії, графічні та статистичні матеріали періодичних та інтернет-видань з досліджуваної теми.

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки.

1. Теоретико-методичні основи соціального розвитку

2. Аналіз сучасних проблем соціального розвитку

3. Перспективи соціального розвитку України у повоєнний період

5. Перелік графічного матеріалу (Рисунки: Динаміка чисельності населення України в 1990-2023 рр., тис. осіб. Динаміка показників народжуваності та смертності за 1990-2023 рр., тис. осіб. Показники зареєстрованих шлюбів та розлучень за 1990-2023 рр., тис. осіб. Рейтинг областей України за показниками РІЛР. Таблиці: Індекс людського розвитку країн станом на 8 вересня 2022 року. Показники інтегрального РІЛР в Україні за 2022 рік. Розшифровка показників інтегрального РІЛР в Україні. Показники гендерної нерівності в Україні за 2023 рік. Показники зміни рівня прожиткового мінімуму в Україні за 2015-2024 рр., грн. Рівень номінального ВВП на душу населення в Україні за 2002-2023 рр. Показники економічної активності населення за 2003-2021 рр. Взаємозв'язок між органами державної влади, бенефіціарами та міжнародними організаціями.)

6. Дата видачі завдання “28” червня 2023 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ за/п	Назва етапів магістерської кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1.	Вибір теми кваліфікаційної роботи	28.06.2023	виконано
2.	Пошук та опрацювання літературних джерел	01.07.2023 – 01.08.2023	виконано
3.	Написання вступу кваліфікаційної роботи	10.08.2023 – 30.08.2023	виконано
4.	Виконання I розділу	01.09.2023 – 20.10.2023	виконано
5.	Виконання II розділу	15.12.2023 – 31.12.2023	виконано
6.	Виконання III розділу	02.01.2024 – 10.01.2024	виконано
7.	Написання висновків	11.01.2024 – 13.01.2024	виконано
8.	Оформлення роботи і передача на перевірку науковому керівнику	14.01.2024 – 16.01.2024	виконано
9.	Захист кваліфікаційної роботи згідно графіку		

Студент _____
(підпис)

Пономаренко Олексій Сергійович

Керівник _____
(підпис)

Туболець І.І.
(прізвище, ім'я, по батькові)

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УНІВЕРСИТЕТ МИТНОЇ СПРАВИ ТА ФІНАНСІВ

АНОТАЦІЯ

Пономаренко Олексій Сергійович. Соціальний розвиток як ключовий напрям післявоєнного відновлення України.

Магістерська кваліфікаційна робота на здобуття ступеня вищої освіти «Магістр» за спеціальністю 232 «Соціальне забезпечення». Університет митної справи та фінансів, Дніпро, 2023.

Магістерська кваліфікаційна робота складається з вступу, 3 розділів, висновків. Викладена загалом на 84 сторінках, основний текст – на 72 стор., містить 8 таблиць, 4 рисунка, 5 сторінок додатків. Список використаних джерел містить 52 найменування.

Зміст анотації: У магістерському дослідженні здійснено аналіз соціального розвитку України як ключового напрямку післявоєнного відновлення, шляхів та стратегій його реформування у післявоєнний час.

Досліджено соціально-економічні показники за 2018-2023 роки, проаналізовані соціально-економічні довоєнні та воєнні показники. Було розкрито напрямки та стратегічні цілі відновлення України.

Дане дослідження є новим поглядом на питання післявоєнного відновлення сфери соціального розвитку України.

Ключові слова: соціальне забезпечення, соціальна політика, післявоєнна відбудова, стратегія відновлення України, відновлення соціальної сфери.

ABSTRACT

Ponomarenko Oleksii Serhiyovych. Social development as a key area of post-war reconstruction of Ukraine.

Master's qualification work for the degree of higher education "Master" in specialty 232 "Social Security". University of Customs and Finance, Dnipro, 2023.

Master's qualification work consists of an introduction, 3 chapters, conclusions. It is presented on a total of 84 pages, the main text is on 72 pages, contains 8 tables, 4 figures, 5 pages of appendices. The list of references includes 52 items.

The content of the abstract: The master's research analyzes social development, ways and strategies of its reform in the postwar period.

The social-economic indicators for 2018-2023 are studied, the socio-economic pre-war and war indicators are analyzed. The directions and strategic goals of Ukraine's recovery were revealed.

This study is a new look at the issue of post-war restoration of the social development of Ukraine.

Keywords: social security, social policy, post-war reconstruction, strategy of Ukraine's recovery, restoration of the social sphere.

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ СОЦІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ	9
1.1 Сутність та механізми формування ефективного соціального сектору на основі досвіду розвинених країн	9
1.2 Роль соціального розвитку у післявоєнному відновленні України	16
Висновки до розділу 1	22
РОЗДІЛ 2 АНАЛІЗ СУЧАСНИХ ПРОБЛЕМ СОЦІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ	24
2.1 Аналіз впливу воєнного стану на соціальний розвиток України – порівняння показників довоєнного та воєнного періодів	24
2.2 Аналіз основних показників соціального розвитку	34
2.3 Оцінювання механізмів міжнародного співробітництва у сфері соціального розвитку на прикладі успішних проектів під час повномасштабного вторгнення	40
Висновки до розділу 2	49
РОЗДІЛ 3 ПЕРСПЕКТИВИ СОЦІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ У ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД	51
3.1 Ключові напрями соціального розвитку України у повоєнний період	51
3.2 Реалізація та оцінювання ефективності стратегії відновлення соціального сектору України	57
3.3 Аналіз та порівняння запропонованих європейськими та вітчизняними експертами програм по відновленню України у контексті стратегії соціального розвитку	62
Висновки до розділу 3	69
ВИСНОВКИ	70
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	73
ДОДАТКИ	79

ВСТУП

Актуальність теми. Соціальний розвиток відіграє ключову роль у відновленні будь-якої країни після війни, включаючи Україну. Післявоєнний період є часом важких випробувань, а відновлення соціальної сфери визначає, наскільки ефективно країна зможе відновити свою стабільність і піднятися на новий рівень розвитку.

Найважливішими соціальними сферами, що наразі потребують негайного відновлення є забезпечення соціальної захищеності громадян, охорони здоров'я, економічне відновлення, а також освітній та культурний розвиток.

Розгляд питань, що стосуються забезпечення нормального рівня життя, доступності медичних послуг для всіх громадян, розвитку підприємництва та створення нових робочих місць для стимулювання економічного росту та культурного розвитку завжди знаходяться в активному русі. Наразі ж, до них додалися і питання адаптації та відновлення соціального забезпечення суспільства, що опинилось у вирії війни. Найбільше це стосується міст, які майже повністю зруйновані, та в цілому впливає на всю соціальну сферу України.

Тож соціальний розвиток України є актуальним повсякчас, оскільки проблеми у даній сфері для України є статичними. Війна погіршила стан забезпечення державою соціального розвитку та внесла корективи у плани та прогнози держави щодо подальшої діяльності у сфері соціального розвитку. Наразі відносно соціального розвитку є проблеми, що стосуються відновлення сфер забезпечення та виконання стратегічних задач, що ставилися державою у передвоєнний період.

Оскільки на сьогоднішній день, у зв'язку з початком російського вторгнення, відбувається руйнація всіх сфер суспільного життя, держава та громадяни мають докладати спільних зусиль задля адаптації сфери соціального розвитку та розробки стратегій щодо післявоєнного відновлення. Знання та розуміння поточної ситуації в контексті даного напрямку, а також дослідження

потенційних шляхів відбудови соціальної сфери, значно полегшить перебіг ситуації та прискорить розв'язання існуючих проблем у даній галузі.

Науково-теоретичним підґрунтям дослідження стали нормативно правові акти – Закони України «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії», «Про соціальні послуги», «Про соціальний діалог в Україні»; загальнотеоретичні праці науковців та наукові джерела: наукові праці Л. І. Ільчука, К. Кулі-Іванченко, М. І. Мельник, І. Р. Залуцького, О. О. Охріменко Т. В. Іванової, І. В. Процюк, В. В. Саханчук., Л. М. Хойнацька та ін.; статистичні дані соціальних показників за 2018-2023 рік, представлені Державною службою статистики України.

Отже, значною мірою актуальність дослідження зумовлена новизною теми, її значенням для розвитку інституції та вирішенням питань, що виникли через воєнну агресію рф.

Мета і завдання роботи. Мета дослідження полягає у науковому обґрунтуванні теоретичних засад і практичних аспектів механізму формування ефективного соціального сектору; дослідженні та аналізі зарубіжних стандартів соціального розвитку; визначенні впливу воєнного стану на соціальний розвиток та аналізі стратегій післявоєнної відбудови.

Окреслена мета визначила такі завдання дослідження:

- розкрити сутність, механізми та роль соціального розвитку у післявоєнному відновленні України;
- проаналізувати вплив повномасштабного вторгнення на соціальний розвиток України;
- дослідити та проаналізувати зміну прогнозів щодо соціального розвитку у зв'язку з війною;
- охарактеризувати ключові напрями соціального розвитку України у повоєнний період;
- дослідити правові аспекти реалізації стратегії відновлення соціального сектору України;
- проаналізувати та порівняти запропоновані європейськими та

вітчизняними експертами програми по відновленню України у контексті стратегії соціального розвитку;

- запропонувати можливі варіанти реалізації даної практики в Україні.

Об'єктом дослідження є післявоєнне відновлення соціального розвитку в Україні.

Предметом дослідження є загальні та зарубіжні стандарти, показники, стратегії та прогнози у сфері соціального розвитку України.

Методи дослідження. Методичну основу магістерського кваліфікаційного дослідження склали методи і прийоми наукового пізнання – як загальнонаукові, так і спеціально-наукові.

Застосування історичного методу у взаємозв'язку із методом аналізу дозволило охарактеризувати досвід інших країн у післявоєнному відновленні.

Застосування системно-структурного методу у взаємозв'язку із методом аналізу дозволило визначити зміст та основні теоретичні засади соціального розвитку, проаналізувати показники соціального забезпечення за 2018-2023 роки.

За допомогою діалектичного, структурно-логічного методів охарактеризовано напрями соціального розвитку України у повоєнний період та стратегії щодо відновлення сфери соціального забезпечення після війни.

Застосування методу аналізу у взаємозв'язку із системно-структурним методом дало також можливість здійснити логічно побудований виклад статистичного матеріалу, а застосування порівняльного методу у взаємодії із системно-структурним дозволило порівняти показники соціального забезпечення за довоєнні та воєнні роки, а також дослідити та спрогнозувати вплив зарубіжних стандартів на сферу соціального розвитку України.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що вперше було досліджено та визначено вплив війни на соціальний розвиток та простежено зміни показників відносно довоєнних. Окрім того, було висвітлено чинники, що вплинули на стабілізацію соціального розвитку в Україні та визначено наслідки такого впливу.

Структура та обсяг роботи. Магістерська кваліфікаційна робота складається із вступу, 3 розділів, висновків і пропозицій. Робота викладена на 84 сторінках, містить 8 таблиць, 4 рисунка, 5 сторінок додатків. Список використаних джерел містить 52 найменування.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ СОЦІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

1.1 Сутність та механізми формування ефективного соціального сектору на основі досвіду розвинених країн

Однією з найважливіших задач світу є вдосконалення соціального забезпечення та розвитку соціальних секторів задля забезпечення гідного життя громадян. Сутність та механізми формування ефективного соціального сектору стають предметом глибокого вивчення та аналізу, особливо при огляді досвіду розвинених країн.

У світлі цього, розгляд та усвідомлення принципів, які дозволяють країнам забезпечувати соціальну справедливість та ефективно впроваджувати соціальні програми, стає надзвичайно актуальним завданням для нашого дослідження, в якому ми прагнемо знайти шляхи відновлення соціального забезпечення та гарантування сталого соціального благополуччя громадян.

У даному контексті важливо розглянути ключові аспекти та успішні приклади з формування ефективного соціального сектору, які можуть визначити нові стратегії та підходи до розвитку соціальної політики національного рівня.

У світовій соціальній практиці отримали визнання три моделі соціальної держави, які визначають підходи до соціальної політики: ліберальна (чи англосаксонська), континентально-європейська (консервативна) і скандинавська (чи соціально-демократична) [11].

Модель соціальної політики, відома як ліберальна, ґрунтується на переконанні в регулюючих можливостях ринку та розвинутій системі приватної благодійності. Вона виникла в умовах становлення приватної власності, ринкових відносин і впливу ліберальної трудової етики, отримавши широкий розвиток в країнах, таких як Австралія, США, Канада, Великобританія і Японія.

Основні принципи ліберальної моделі передбачають мінімальне

втручання держави в ринкові відносини та обмежене застосування заходів державного регулювання. У внутрішньому валовому продукті державного сектору економіки відводиться лише невелика частка. Таким чином, приватні благодійні організації, створені за різними критеріями, виконують домінуючу роль у соціальній сфері [10].

Ліберальна модель базується на тому, що державні обов'язки з соціального захисту обмежені лише найбільш вразливими групами населення, тоді як інші громадяни повинні самостійно забезпечувати свій соціальний добробут. Значення надається особистим зусиллям кожного громадянина в питаннях соціального забезпечення, і держава виступає обмеженим регулятором цього процесу.

Швеція та США вирішують проблеми фінансування соціальних потреб, застосовуючи принцип соціальної солідарності, який передбачає, що всі громадяни, незалежно від їхнього соціального статусу, рівно беруть участь у фінансуванні системи соціального захисту, здійснюючи пропорційний внесок відповідно до свого доходу. Ця система створює значний "тиск" на громадян, зумовлений високим рівнем оподаткування, але в той же час гарантує високий рівень соціальної захищеності населення [3].

Тож можна сказати, що дана модель стимулює суспільство до самостійного розвитку і зменшує контроль над шляхами такого розвитку, надаючи громадянам умову варіативності механізмів та шляхів власного розвитку.

Модель соціальної політики, що відома під назвою континентально-європейської або консервативної, застосовується в країнах із соціально орієнтованою ринковою економікою, зокрема, в Німеччині, Австрії, Італії, Франції, Голландії. Ця модель характеризується акцентом на правовому регулюванні системи соціального забезпечення.

Виникнення цієї моделі було пов'язане із соціально-орієнтованою ринковою економікою і вперше виникла наприкінці 40-х років ХХ століття. Дана модель була створена Християнсько-демократичною партією Німеччини.

Дюссельдорфські принципи, які характеризують цю модель, включають "природне право на роботу", "соціальне страхування як основу соціальної безпеки" та "соціальне страхування згідно з доведеною потребою із суспільних фондів поза соціальним страхуванням" [38].

В Італії проблеми фінансування соціальних потреб пов'язані з високим рівнем державної заборгованості, що обмежує фінансову свободу держави у сфері соціального захисту. Недостатня відповідальність як соціальних органів, так і отримувачів соціальних послуг, а також порушення основних принципів системи соціального страхування, є постійною проблемою [3].

Соціальні послуги, зокрема у сферах освіти та охорони здоров'я, можуть надаватися різними типами підприємств - державними, приватними, колективними тощо. У конкурентному середовищі населення має можливість оцінювати та порівнювати їхню роботу. Приватна власність у цих галузях часто зустрічається в області спеціалізованих підприємств.

У розвинених країнах ринкової економіки значна частина фахівців отримує свою освіту у державних установах, переважно безкоштовно. Це вважається найбільш ефективним способом навчання та лікування, зокрема через високий стандарт наданих послуг.

Так, для багатьох розвинених країн цієї моделі, зокрема Німеччини, характерним є висока присутність державних навчальних закладів та відносно невелика кількість приватних підприємств у галузі освіти. Наприклад, у Німеччині значна частина освітніх установ знаходиться у державній власності, і освіта, включаючи середню, надається безкоштовно. Фінансування освіти здійснюється за рахунок коштів земель і муніципалітетів, при цьому бюджети земель покривають понад 72% від усіх витрат на освіту [4].

У наведеній країні також існують приватні школи, які становлять приблизно 10% від загальної кількості. Зокрема, гімназії, професійні технікуми та школи спеціальної освіти, що мають приватний характер, складають відповідно 18,6%, 26,6% та 39,3%. Більшість вищих навчальних закладів також є власністю держави, існує лише невелика кількість приватних вишів, які,

наприклад, належать церквам. Такий розмаїття освітніх установ у Німеччині сприяє конкуренції та забезпечує контроль за їхньою діяльністю з боку громадськості та держави [4].

Порівнюючи із попередньою моделлю, слід зазначити, що консервативна модель надає своєму суспільству менше свободи у формуванні соціальної політики, що в свою чергу може мати негативний наслідок – обмеження розвитку суспільства та волевиявлення, а отже, втрата потенційних позитивних шляхів соціального розвитку. Але поряд з цим, така модель гарантує сталість та надійність сфери соціального забезпечення і має більше соціальних гарантій, ніж ліберальна. До того ж, в консервативній моделі, державою захищається більше соціальних груп, ніж в ліберальній.

Терміни "Скандинавська модель", "північноєвропейська модель" або "північноєвропейська соціал-демократія" вказують на низку історично сформованих ключових характеристик економічного та соціального розвитку п'яти країн Північної Європи: Данії, Швеції, Норвегії, Фінляндії та Ісландії. Починаючи з 30-х років минулого століття, ці терміни стали використовуватися для опису "третього" шляху розвитку - унікальної комбінації капіталізму вільного ринку та соціальних благ, що визначають суспільство.

На формування соціальної політики у даній моделі впливають декілька факторів:

- країни Північної Європи, такі як Данія, Швеція, Норвегія, Фінляндія та Ісландія, вдало використовують переваги вільного ринку та сприяють здоровій конкуренції. За даними Індексу економічної свободи 2020, усі ці країни входять до топ-30 світових лідерів з економічною свободою, що свідчить про високий рівень економічної свободи їх громадян. Наприклад, внутрішньоторговельний оборот у Данії становив 105% ВВП, у Швеції - 89%, а в Норвегії - 71% ВВП;

- низький рівень економічної нерівності, вимірюваний індексом Джині. Наприклад, у 2018 році цей коефіцієнт в середньому склав близько 25%, що є найнижчим серед інших країн. У порівнянні з Китаєм (індекс Джині -

51%) та США (індекс Джині - 37,8%), різниця в економічній рівності є помітною;

- високі податки, які служать основою для фінансування програм соціального забезпечення. У порівнянні з низькими ставками податків у багатьох інших країнах, наприклад, базова ставка податку на прибуток в Фінляндії, Данії та Швеції перевищує 50%. Ці кошти використовуються для фінансування освіти, охорони здоров'я та інших соціальних програм, забезпечуючи рівний доступ до них для всіх громадян [13].

Порівнюючи з попередніми моделями варто відзначити, що скандинавська модель встановлює більш жорсткі економічні правила задля надання своїм громадянам ширшої свободи у соціальній сфері, тож можна сказати, що вона має жорсткий економічний характер, який разом з тим надає громадянам свободу у волевиявленні.

В рамках формування та розвитку інноваційної політики Європейського Союзу (ЄС) спостерігається комплексний загальний підхід до її соціальної спрямованості. Це обумовлено наступними факторами:

- існування соціальних проблем національного характеру, які стають загальними для усіх країн ЄС через загальні закономірності розвитку та економічні закони;

- зростаюча глобалізація, яка призводить до стирання національних меж та усупільнення соціальних проблем. У зв'язку з цим, макрорівень у формуванні політики ЄС стає менш важливим, оскільки спільна політика акцентується на узагальнених цілях і проблемах, включаючи вирівнювання соціально-економічного розвитку членів ЄС;

- серйозною проблемою для конкурентоздатності ЄС стало зменшення привабливості Європи для вчених. Євро комісією було виділено 140 млн. євро для створення 3400 стипендій в період 2008-2009 рр. До 2013 р., тобто до кінця періоду дії 7-ї Рамкової програми, очікувалось, що такі заходи дозволять залучити в наукову сферу Європи додатково 14 тис. дослідників [50].

При формуванні інноваційної політики ЄС враховує національні особливості окремих країн. Спільна політика ЄС акцентується на вирішенні не лише регіональних аспектів соціального спрямування інноваційного розвитку, але і врахуванні соціальних потреб, інтересів та запитів окремих громад і їхніх жителів.

Особливістю соціального аспекту інноваційної політики ЄС є підкреслення значущості окремої людини. Це охоплює її здоров'я, рівень та якість життя, стан довкілля, освіту, соціальну включеність, зайнятість, задоволення потреб, можливості особистісного розвитку та самореалізації. Цей монорівень соціального спрямування інноваційної політики ЄС акцентує увагу на індивідуальних потребах та благополуччі дослідників та громадян.

Забезпечення належних людських ресурсів та можливостей для їх переміщення в Європі важливе для успішного проведення досліджень та впровадження інновацій. Європейський союз визначив свою мету у створенні єдиного відкритого та конкурентоспроможного європейського ринку праці для дослідників, спрямовуючи зусилля на покращення умов для науковців та їхньої самореалізації.

Ідентичність та соціальна ізоляція порушують принципи соціальної справедливості та соціальної солідарності. Конституціоналізація соціальної держави свідчить про визнання того, що основні потреби суспільства в галузі добробуту задовольнятимуться із субсидіарною участю держави за рахунок перерозподілу доходів та надання певних державних послуг. Соціальна держава захищає від соціальних ризиків, таких як безробіття та бідність.

Таке завдання уряду, наприклад у Великій Британії, було вперше законодавчо оформлене у 1597–1598 і 1601 рр., а згодом у вигляді закону про бідних (1834 і 1860), щоправда, їх застосування не було ані повним, ані одноманітним. Прогресивною нормою англійського законодавства було розмежування бідняків на два класи: працездатні, або ті, хто може працювати, та знесилені (старі, сироти, кульгаві, сліпі, хворі, божевільні тощо) [42].

Схожі підходи до вирішення проблем бідності можна зустріти в історії інших країн, зокрема й України. Дослідження та державна статистика підтверджують, що проблема бідності у більшості країн характеризується систематичною тенденцією до зростання, а явища соціальної ізоляції набувають рис сталості. Небезпека цих явищ полягає ще й у тому, що вказані явища мають певний політичний вимір. Хоча в демократичній державі бідні не являють собою організований і впливовий електорат на виборах, проте, цілком реальною є можливість їх використання певними політичними силами під популістськими гаслами з метою отримання влади та реалізації прихованих інтересів.

Бідність і соціальна ізоляція становлять небезпеку для об'єднаної Європи, тому боротьба з ними є важливим завданням Європейського Союзу. Правовими підставами для боротьби з цими явищами є ст. 3 Договору про Європейський Союз, статті 19, 145–161 Договору про функціонування Європейського Союзу (ДФЄС) та розд. III Хартії основних прав Європейського Союзу. Боротьба зі злиднями та соціальною ізоляцією розпочалася досить рано, від 1974 р., і зводилася до реалізації Європейським економічним співтовариством пілотних проєктів та програм. Однак через відсутність належної правової бази дії у цій галузі часто заперечувалися. Ситуація почала змінюватися на краще після набрання чинності Амстердамським договором (1999), в якому викорінення соціальної ізоляції було визначено однією з цілей соціальної політики Співтовариства. У 2000 р. було створено Комітет соціального захисту для сприяння співпраці між державами-членами та Комісією (ст. 160 ДФЄС) [42].

Важливо відзначити, що для більшості країн Східної Європи процес їхньої євроінтеграції та впровадження Європейської соціальної моделі (ЕСМ) на початковому етапі, який відрізнявся за тривалістю в різних країнах, вносив певні соціальні ризики та загрози. Серед них були загострення демографічних проблем, зростання рівня безробіття, поширення бідності та поглиблення соціальної диференціації у суспільстві за рівнем доходів населення та інші аспекти [8].

Якщо брати аспект відновлення країн Європи, Східної Азії та Близького Сходу після Другої світової війни, який охоплює різні періоди від завершення війни до сучасності, слід визначити, що демократичні країни, які керуються у своїй діяльності принципами ринкової економіки, досягають в цьому процесі успіхів. У той час як досвід авторитарних країн з високим ступенем централізації влади, в основному, мав негативний відбиток. Це видно на прикладі відновлення міст у Західній та Східній Німеччині, яке відбувалося одночасно та при схожих стартових умовах. Також показовими є перетворення, що відбулися в Дрездені та Східному Берліні після об'єднання Німеччини, а також у Сеулі після зміни підходів до управління країною [9].

Дивовижним є те, що темпи післявоєнного відновлення економіки можуть бути високими, як продемонстрував досвід відродження країн за програмою Маршалла. За три-чотири роки країни, які брали участь у цьому плані, досягли значного прогресу у розвитку промисловості, сільського господарства, збільшили зайнятість та відповідно підвищили рівень життя населення. Хоча відновлення міст, зруйнованих внаслідок війни, займає більше часу, темпи цього процесу залежать від ефективності планування економічного відновлення країни в цілому та успішності виконання цього плану [9].

З цього слідує, що сфера соціального забезпечення напряму залежить від планування державою економічної стратегії, що спонукатиме суспільство до швидшого відновлення соціальної сфери та виробничої інфраструктури.

1.2 Роль соціального розвитку у післявоєнному відновленні України

Наразі, Україна крокує у бік Європейських стандартів, а отже переймає модель соціальної держави, як найважливішої з умов відповідності державним стандартам. Такі законодавчі соціальні інструменти як соціальний діалог, соціальна відповідальність та соціальні послуги, а також концепція соціальної держави є складовими соціального розвитку. Держава використовує їх для врегулювання даної сфери а також задля забезпечення ефективного та сталого

захисту всіх соціальних груп суспільства та надання рівних соціальних прав для усіх громадян. Тож виходячи з вищезазначеного, є доцільним розглянути перераховані інструменти, щоб через призму розуміння даних понять визначити роль соціального розвитку у післявоєнному відновленні України.

Сутність соціальної держави визначається переважно конституційним та законодавчим закріпленням її соціальних функцій, і ґрунтується вона на політичному секторі. Зміни в концепції соціальної держави та впровадження нових соціальних механізмів у державну політику призвели до формування концепції соціально орієнтованої моделі економіки, що практично втілює єдність ринкових відносин і соціальної відповідальності держави. Ключовим критерієм в цьому контексті є місце та зміст соціальної політики держави [47].

Аналіз характеристик соціальної держави, таких як забезпечення соціальної безпеки особи, надання соціальної допомоги на рівні прожиткового мінімуму та зменшення майнового розшарування в населенні, вказує на необхідність перегляду практики діяльності Української держави в соціальній сфері. Це стосується гарантій соціальних прав громадян, особливо в контексті забезпечення прожиткового мінімуму та уникнення надмірного майнового розшарування [17].

У зв'язку з цим, при вирішенні питань щодо соціальних прав, важливо розглянути причини несумісності реального виконання та реалізації соціальних прав, як визначено у Конституції України. Під особливий вигляд потрібно взяти державну соціальну політику і спробувати зрозуміти, як вона формується та втілюється в життя, зокрема в соціальній сфері. Зазначається, що проблема гальмування становлення правової держави в Україні пов'язана з невиконанням конституційних норм, зокрема відсутністю верховенства Конституції України [17].

Формування європейської соціальної моделі, яка базується на системі спільних цінностей країн-членів (таких як демократія та права людини, вільні колективні переговори, соціальна ринкова економіка, рівність можливостей для всіх, солідарність і т.д.), представляє собою логічний та природний розвиток

суспільства [34].

Однією з основних для концепції соціальної держави в Україні слід вважати статтю 3 Основного Закону. У контексті нашого дослідження важливим є визнання цієї статтею ключового значення кожного окремого індивіда для суспільства в цілому. Стаття принципово закріплює обов'язковість забезпечення мінімально необхідних умов існування, які визначають гідність людини. Деталізація цих вимог надалі розглядається в інших положеннях Конституції [16].

Окрім того, Україна є учасницею Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права, відповідно до якого, згідно зі статтею 11 Пакту, кожен має право на належний йому і його сім'ї достатній життєвий рівень, що включає аспекти, такі як адекватне харчування, одяг та житло, і право на постійне поліпшення умов життя. Це саме положення відображено в статті 48 Конституції України [5].

Тож маємо відмітити, що своїм прагненням до втілення в життя європейських стандартів соціальної держави, Україна наближає глобалізаційні зміни всередині суспільства, що в подальшому можуть потягнути за собою зміни в соціальній сфері а також успішне втілення стратегії післявоєнної відбудови.

Роль, яку вкладає держава у сферу соціального забезпечення можна прослідкувати і у низці прийнятих законів. Зокрема, ст. 3 Закону України «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії» зазначає, що формування національних соціальних стандартів і нормативів визначається відповідно до таких принципів:

- забезпечення визначених Конституцією України соціальних прав та гарантій держави на достатній рівень життя для всіх громадян;
- легалізація найважливіших соціальних стандартів та нормативів через законодавчі акти;
- застосування диференційованого підходу до визначення нормативів, що враховує соціально-демографічні особливості населення;

- наукова обґрунтованість визначення норм споживання та гарантування соціальних потреб;
- розвиток соціального партнерства, співпраці між державою, роботодавцями і трудящими для вирішення соціальних питань;
- забезпечення прозорості та громадського контролю під час визначення та використання соціальних стандартів;
- врахування вимог міжнародних договорів, що стосуються соціального захисту та трудових відносин, зокрема, забезпечення відповідності стандартам міжнародного співтовариства в цій області [26].

Ст. 2 і 3 Закону України «Про соціальні послуги» пояснює, що надання соціальних послуг спрямоване на досягнення ряду ключових цілей:

- профілактика негативних життєвих ситуацій;
- подолання труднощів та вирішення життєвих проблем;
- мінімізація негативних наслідків складних життєвих обставин;

Відповідно, надання соціальних послуг базується на таких принципах:

- захист прав людини, прав дітей та осіб з інвалідністю;
- гуманізм і спрямованість на поліпшення якості життя;
- забезпечення рівних можливостей для жінок і чоловіків;
- повага до гідності та честі;
- толерантність до різниць;
- дотримання законності та правові аспекти;
- реалізація принципів соціальної справедливості;
- забезпечення доступності та відкритості сервісів;
- неупередженість та забезпечення безпеки;
- добровільність у наданні та отриманні послуг;
- індивідуальний підхід до кожного клієнта;
- комплексний погляд на проблеми та їх рішення;
- збереження конфіденційності даних клієнтів;
- максимальна ефективність та прозорість у використанні ресурсів;
- забезпечення високого стандарту якості соціальних послуг [32].

З вищерозглянутих правових положень слідує, що Україна в рамках реалізації соціальної політики забезпечує реалізацію соціального забезпечення не тільки щодо інклюзивних соціальних груп, а й відносно суспільства в цілому. Тобто, соціальна політика нашої держави охоплює соціальні потреби кожного громадянина, зважаючи також на повагу до його гідності та приватного життя.

Соціальний діалог є новелою у соціальній сфері. Законодавство визначає його як процес, під час якого досягається консенсус позицій представників різних соціальних груп – працівників, роботодавців, а також представників влади на різних рівнях, включаючи органи виконавчої влади та місцевого самоврядування.

Метою цього процесу є досягнення спільних узгоджених позицій та прийняття конкретних рішень з питань, пов'язаних із формуванням та реалізацією державної соціально-економічної політики, регулювання трудових, соціальних та економічних відносин. У цьому процесі беруть участь представники різних сторін – працівники, роботодавці, а також органи влади на різних рівнях, спільно працюючи над вирішенням ключових питань, що стосуються соціально-економічної сфери та регулювання трудових відносин.

Соціальний діалог включає різні рівні, де сторонами виступають представники різних соціальних груп:

- на національному рівні:
  - профспілкова сторона, яку представляють об'єднання професійних спілок із статусом всеукраїнських;
  - сторона роботодавців, представлена об'єднаннями організацій роботодавців із статусом всеукраїнських;
  - органи виконавчої влади, головним представником яких є Кабінет Міністрів України;
- на галузевому рівні:

- профспілкова група, включаючи всеукраїнські профспілки та їх об'єднання, що діють у певній галузі або декількох галузях економічної діяльності.
- сторона роботодавців, представлена всеукраїнськими об'єднаннями організацій роботодавців у відповідних галузях;
- органи виконавчої влади галузевого рівня;
- на територіальному рівні:
- профспілкова сторона, представлена профспілками на відповідному рівні та їх об'єднаннями;
- сторона роботодавців, включаючи організації роботодавців та їх об'єднання на відповідному рівні;
- органи виконавчої влади, представлені місцевими органами виконавчої влади на відповідній адміністративно-територіальній одиниці;
- на локальному рівні:
- сторона працівників, яку представляють первинні профспілкові організації або вільно обрані представники працівників;
- сторона роботодавців, включаючи роботодавця та/або уповноважених представників роботодавця на локальному рівні [33].

Такий розподіл гарантує систему соціального діалогу на різних рівнях – від національного до локального, що дозволяє ефективно вирішувати питання, пов'язані із соціально-економічною політикою та регулюванням трудових відносин.

Доповідь про людський розвиток ПРООН за 2020 рік є методологічним обґрунтуванням важливості змін у суспільних сферах життя. Зазначений документ акцентує увагу на необхідності знаходження шляхів розвитку для кожної країни в умовах планетарних турбулентностей, таких як фінансові кризи, кліматичні загрози, соціальна нерівність та пандемія COVID-19. Глобальні виклики породжують планетарний дисбаланс, що призводить до соціального дисбалансу, який, в свою чергу, зміцнює нерівність у розвитку та

утворює розрив у правах та можливостях. У центрі цього процесу перебуває здатність людей визначати свій шлях розвитку [19].

Соціальна відповідальність є тим важелем, який допомагає державі врегулювати дану сферу. Вона представляє собою волевиявлення через конкретну поведінку, що відповідає свідомим обмеженням та соціальним нормам; гарантує безпеку та сприяє прогресивному розвитку, сприяючи узгодженню інтересів суб'єктів, що беруть участь у суспільних відносинах та їх управлінні.

Соціальна відповідальність має багатоаспектний та багаторівневий характер. На особистісному рівні вона проявляється через ступінь громадянської зрілості та є базовою для інших рівнів. Важливою є свідомість та усвідомлення людиною своєї ролі у глобальних змінах, а також її прагнення до трансформацій у всіх сферах життєдіяльності, оскільки це визначає її взаємодію на інших рівнях. На груповому рівні соціальна відповідальність виявляється як корпоративна соціальна відповідальність. На суспільному рівні вона передбачає соціальну відповідальність суспільства за гідний рівень життя нинішніх і майбутніх поколінь. На державному рівні визначаються ефективні методи досягнення сталого, соціального та людського розвитку. На глобальному рівні соціальна відповідальність визначає пріоритети світового розвитку, що відзначається міжнародними угодами стосовно впровадження сталого розвитку [24].

Висновки до розділу 1

Отже у висновку слід зазначити, що наразі найпоширенішими моделями соціальної політики є ліберальна, яка надає своїм громадянам більше свободи у соціальній сфері, разом з тим захищає лише вузьке коло певних соціальних груп, консервативна, що надає нахищеність більшій кількості людей, але разом з тим обмежує їх в шляхах реалізації соціальної політики, та скандинавська, що забезпечує реалізацію соціальної політики через жорстку податкову стратегію.

Роль соціального забезпечення в Україні прослідковується у розглянутих нормативних актах. Насамперед, слід зазначити, що соціальна політика України базується на захисті кожного громадянин та забезпеченні рівного доступу до сфери соціального забезпечення. Держава зобов'язується сприяти реалізації соціальних прав та свобод громадян.

Інструментами, які використовує держава задля підтримки соціального розвитку, на сьогоднішній день є соціальні послуги, соціальний діалог та соціальна відповідальність.

Соціальні послуги допомагають державі реалізувати функції по підтримці та захисту осіб вразливих соціальних груп, сприянню соціальній інтеграції та долученню громадськості до участі у соціальному розвитку суспільства. Важливою складовою соціальних послуг є їх адаптація до змін суспільних потреб та вдосконалення механізмів їх надання.

Суттю соціального діалогу є здатність сприяти взаєморозумінню між певними соціальними групами, розвиток толерантності та віднайдення компромісу у рамках соціальних викликів. Ключовими елементами успішного соціального діалогу є відкритість до інакших поглядів, готовність до співпраці та пошук рішень, що задовольняють всіх учасників таких правовідносин.

Соціальна відповідальність передбачає активну участь підприємств, установ, та індивідів у здійсненні позитивного впливу на оточуюче середовище та сприяння сталому розвитку.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ СУЧАСНИХ ПРОБЛЕМ СОЦІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

2.1 Аналіз впливу воєнного стану на соціальний розвиток України – порівняння показників довоєнного та воєнного періодів

У процесі проведення аналізу ресурсного забезпечення України у контексті стратегії соціального розвитку довоєнного та воєнного періодів, необхідно звернути увагу на динаміку численності та показники природного руху населення. Для початку пропонується проаналізувати дані щодо чисельності наявного міського та сільського населення, а також чисельності постійного населення за статевою ознакою. Більш детально показники чисельності населення представлено у додатку А.

У графічному вигляді динаміку численності населення представлено на рис. 2.1.

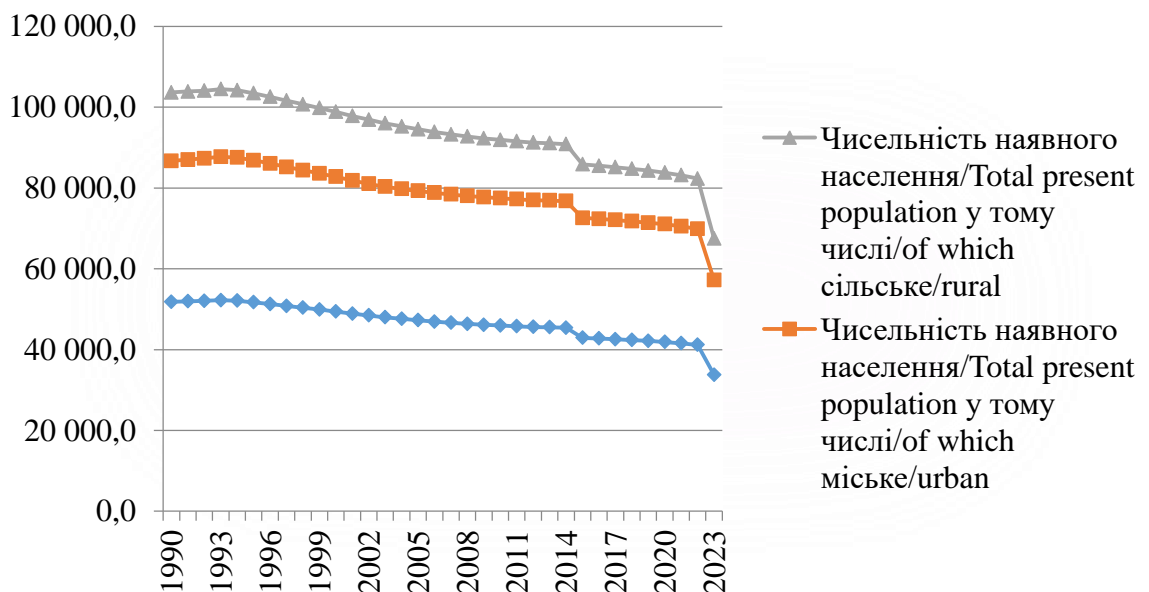

Рис. 2.1 Динаміка чисельності населення України в 1990-2023 рр., тис. осіб

Джерело: складено на основі [6]

Отже, існує негативна динаміка чисельності населення. Якщо у 1990 році кількість населення становила майже 52 млн. осіб, то у 2023 році населення

країни налічує трохи більше 41 млн. осіб. За роки незалежності населення України скоротилося на 34,88 % (у 2023 році кількість населення зменшилося на 18%, порівняно з 2022 роком), що є занадто великим показником.

На наступному етапі дослідження можливо проаналізувати показники природного руху населення, а саме рівня народжуваності та смертності, а також природного приросту. Під категорією «природний рух населення» розуміється процес безперервного поновлення населення держави у процесі смерті одних і народження інших. Отже, в якості об'єкта природного руху виступають статистичні відомості народжуваності та смертності, а також показники укладених шлюбів і розлучень, які також мають значний вплив на соціально-демографічну ситуацію. Динаміка показників народжуваності, смертності, шлюбів та народжуваності представлено у додатку Б.

Аналіз показників природного руху населення в Україні свідчить про те, що протягом усього періоду незалежності України спостерігається негативний природний приріст населення, оскільки спостерігається тенденція до погіршення зазначених показників. Протягом 1990-2023 років рівень смертності перевищував показники народжуваності, що детально представлено на рис. 2.2.

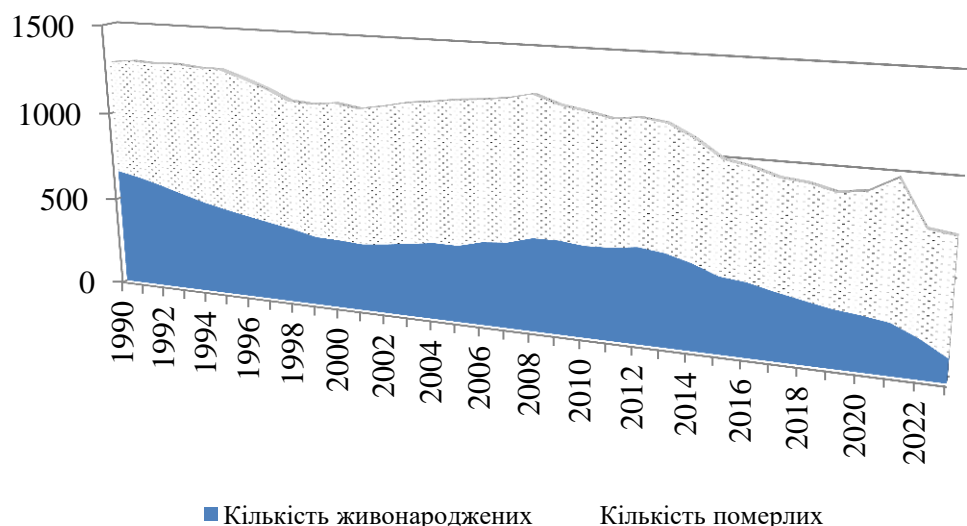

Рис. 2.2 Динаміка показників народжуваності та смертності за 1990-2023 рр., тис. осіб

Джерело: складено на основі [6]

У той же час, показники народжуваності в Україні перебувають у безпосередній взаємозалежності від показників укладення шлюбів та розлучень, оскільки створення сім'ї є передумовами народження дитини. У той же час, на сьогоднішній день в Україні велика кількість укладених шлюбів закінчуються розлученнями, що більш детально представлено на рис. 2.3.

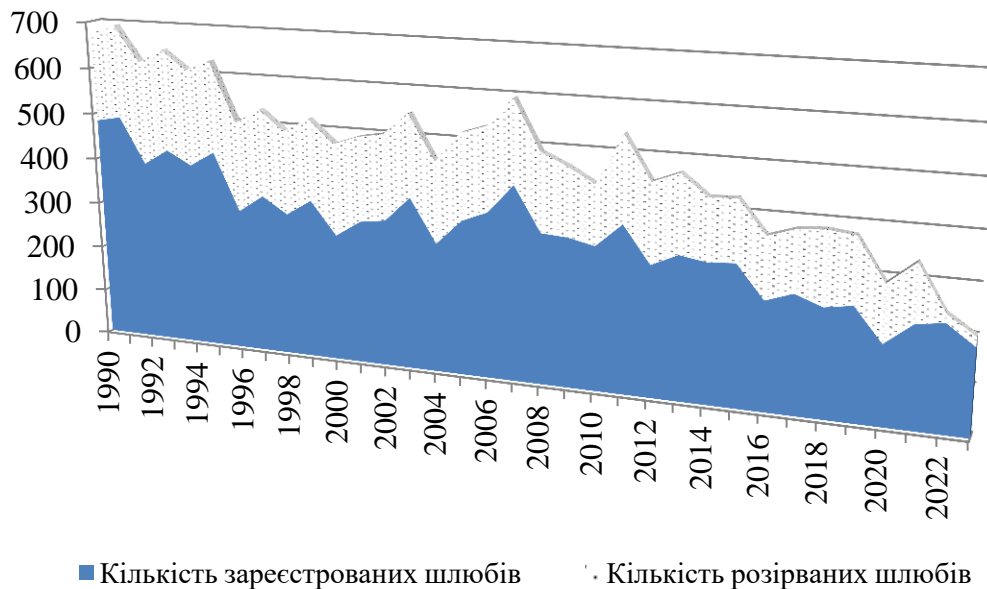

Рис. 2.3 Показники зареєстрованих шлюбів та розлучень за 1990-2023 рр., тис. осіб

Джерело: складено на основі [6]

Аналіз показників зареєстрованих шлюбів та розлучень свідчить про те, що в Україні велика кількість шлюбів закінчуються саме розлученнями. Можливо звернути увагу на показники 2020 року, коли на 168 тис. укладених шлюбів, припадає 119,8 тис. розлучень, тобто 71,31 %. Проте, після початку широкомасштабного вторгнення кількість розлучень, порівняно з кількістю укладених шлюбів, значно зменшується, що можливо пояснити саме веденням активних бойових дій.

Найбільш лаконічне узагальнення неоднозначних змін у демографічних показниках можливо дослідити через призму результативного показника – середньої тривалості життя. Саме за допомогою зазначеного показника можливо акумулювати ключові фактори, які здійснюють вплив на здоров'я,

зокрема: соціально-економічні, біологічні та екологічні. Завдяки середній очікуваній тривалості життя можливо представити узагальнену оцінку рівня смертності населення, незалежно від вікової структури [46, с. 39].

Середня тривалість життя та рівень смертності населення можуть бути різними в залежності від регіону. Таке варіювання пов'язано із складністю взаємодії між різноманітними та неоднорідними за своєю структурою та впливом факторів, до яких можливо віднести наступні: життєві умови, освіта, характер трудової діяльності, якість питної води, структура харчування, доступ до медичного обслуговування, стан довкілля тощо [49, с. 77].

Середня очікувана тривалість життя населення є одним із результатів впливу зовнішніх факторів. Більш детально показники середньо очікуваної тривалості життя в Україні представлено у додатку В.

Варто звернути увагу на те, що показник середньої очікуваної тривалості життя при народженні в Україні поступово знижувався до 2005 року, проте після 2005 року спостерігається його періодичне підвищення. При цьому, у 2021 році спостерігається значне зниження показників середньої тривалості життя. Доцільно звернути увагу на те, що середня очікувана тривалість життя при народженні у 2021 році для обох статей становить 69,77 років. При цьому, для чоловіків такий показник становить 65,16 років, а для жінок – 74,36 років. Отже, має місце існування суттєвого дисбалансу, про що свідчить різниця зазначеного показника у чоловіків та жінок більше ніж на 10 років.

Не дивлячись на те, що в українському суспільстві є звичною перевищення тривалості життя жінок у порівнянні з чоловіками, проте існування різниці аж у 10 років свідчить про існування низки проблем, які зумовлюють виникнення такого дисбалансу. Це може бути пов'язано із тим, що чоловіки переважно займаються важкими та небезпечними видами робіт, наприклад, у галузях будівництва, видобування корисних копалин, на металургійних комбінатах тощо, у зв'язку із чим працюють у шкідливих умовах праці.

Отже, середня очікувана тривалість життя жінок в Україні складає 74,36 років, а чоловіків – 65,16 років. Проте, якщо проаналізувати інформацію, представлену у додатку В, аналогічна тенденція прослідковується протягом усього періоду, тобто з 1990 по 2021 роки, внаслідок чого стає звичним явищем.

На сьогоднішній день одним із ключових завдань виступає формування та забезпечення підтримки сталого соціального та економічного розвитку. Забезпечення реалізації такого завдання спрямовано на подолання кризових явищ, а також підвищення економічного розвитку, максимізації рівня використання результатів економічного зростання з метою подальшого розвитку людського потенціалу. Саме цим зумовлено підвищення ролі проблема формування і використання людського капіталу та створення сприятливих умов для населення, що сприятиме покращенню показників людського розвитку.

Людський капітал передбачає існування не лише професійних характеристик, але й показники мобільності, освіченості, креативності, можливості адаптуватися до різноманітних суспільних трансформацій. У цьому зв'язку людський потенціал держави відіграє в якості ключового елемента її механізму, надаючи можливість визначення її показників конкурентоздатності та рівня у міжнародних рейтингах [43, с. 15-16].

На сьогоднішній день виникає питання стосовно необхідності підвищення розвитку людського потенціалу та загострюється проблема забезпечення конкурентоздатності економік різних держав. Враховуючи це показники людського розвитку виступає в якості гарантії розвитку суспільства та підвищення рівня соціально-демографічного становища в державі. Доцільно зауважити, що лідируючі позиції в умовах тотальної конкуренції набувають виключно ті держави, які зосереджують увагу на пріоритетному значенні соціальної політики, прикладаючи зусилля для підвищення показників людського розвитку суспільства.

Розрахунок індексу людського розвитку (далі – ІЛР) виступає в якості важливого складового елемента у процесі дослідження соціально-

демографічної ситуації в державі, у зв'язку із чим Організацією Об'єднаних Націй (далі – ООН) у процесі їх вивчення використовуються певні показники, які відображають реальний стан розвитку та добробуту населення певної країни. Так, у відповідності до методики ООН, при розрахунку побудови ІЛР приймаються до уваги наступні показники: тривалість життя та показники здоров'я, очікувана тривалість життя при народженні, індекси тривалості життя, рівень освіченості, середня тривалість навчання та очікувана тривалість навчання, індекс освіти, показники ВВП на душу населення, індекс добробуту [18, с. 43].

Отже, основними складовими елементами ІЛР виступають наступні показники: очікувана тривалість життя, очікувана тривалість навчання, середня тривалість навчання та показники економічного добробуту. Варто зауважити, що переважну частину в структурі зазначеного індексу займає саме показник валового національного доходу (далі – ВНД) на душу населення, оскільки рівень забезпеченості населення фінансовим ресурсом сприяє їх розвитку в майбутньому та підвищенню показників їх потенціалу.

ІЛР є комплексним показником, у процесі розрахунку якого приймаються до уваги різноманітні дані, коефіцієнти, наслідки їх впливу на суспільство конкретної держави та його розвиток. Чим вищими є показники людського розвитку, тим розвинутішою є економіка держави, проте зазначений критерій не є єдиним чинником впливу на останню. У цьому зв'язку пропонуємо звернути увагу на ІЛР України та деяких зарубіжних країн з метою їх порівняння, що представлені у таблиці 2.1.

У відповідності до інформації, представленої у таблиці 2.1, Україна займає 77 місце у рейтингу за показниками ІЛР серед 191 країн. Варто зазначити, що більш розвинуті держави займають лідируючі позиції у рейтингу ІЛР, у тому числі й більшість країн європейського континенту. В окремих країнах показники очікуваної тривалості життя, очікуваної і середньої тривалості навчання, є подібними до рівня України, проте вони перевищують за рівнем ВНД на душу населення, що також впливає на позицію у загальному

рейтингу ІЛР. Наприклад, достатньо подібними є показники очікуваної тривалості життя, очікуваної та середньої тривалості навчання в Угорщині та Румунії, проте за показниками ВНД ці країни перевищують показники України більш ніж у два рази.

Таблиця 2.1

Індекс людського розвитку країн станом на 8 вересня 2022 року

№	Країна	ІЛР	Очікувана тривалість життя	Очікувані роки навчання	Середні роки навчання	ВНД на душу населення
1	Швейцарія	0,962	84,0	16,5	13,9	66,933
2	Норвегія	0,961	83,2	18,2	13,0	64,660
3	Ісландія	0,959	82,7	19,2	13,8	55,782
4	Гонконг	0,952	85,5	17,3	12,2	62,607
5	Австралія	0,951	84,5	21,1	12,7	49,238
6	Данія	0,948	81,4	18,7	13,0	60,365
7	Швеція	0,947	83,0	19,4	12,6	54,480
8	Ірландія	0,945	82,0	18,9	11,6	76,168
9	Німеччина	0,942	80,6	17,0	14,1	54,534
10	Нідерланди	0,941	81,7	18,7	12,6	55,979
11	Фінляндія	0,940	82,0	19,1	12,9	49,452
12	Сінгапур	0,939	82,8	16,5	11,9	90,919
14	Нова Зеландія	0,937	82,5	20,3	12,9	44,057
15	Канада	0,936	82,7	16,4	13,8	46,808
18	Велика Британія	0,929	80,7	17,3	13,4	45,225
21	США	0,921	77,2	16,3	13,7	64,765
34	Польща	0,876	76,5	16,0	13,2	33,034
46	Угорщина	0,846	74,5	15,0	12,2	32,789
53	Румунія	0,821	74,2	14,2	11,3	30,027
63	Грузія	0,802	71,7	15,6	12,8	14,664
77	Україна	0,773	71,6	15,0	11,1	13,256

Джерело: складено автором на основі: [51]

Проаналізувавши відомості, представлені у таблиці 2.1. можливо стверджувати, що при розрахунку ІЛР не приймаються до уваги такі ключові показники як: рівень доходу; питома вага населення у загальній структурі населення держави, що перебувають за межею бідності; показники фінансування галузі освіти; рівень фінансового забезпечення сфери охорони здоров'я; питома вага здорової категорії населення у загальній структурі; наявність часу на дозвілля тощо. У цьому зв'язку питання аналізу ІЛР потребує

більш ґрунтового дослідження, а також визначення впливу інших ключових показників.

У 2000 році спеціалістами Національної академії наук України було розроблено національну методика оцінювання рівня людського розвитку. В її основу було покладено використання 96-ти критеріїв, за допомогою яких можливо було відобразити дев'ять аспектів людського розвитку. До таких аспектів можливо віднести наступні: умови проживання, стан ринку зайнятості, соціальна сфера, фінансування соціальної галузі, показники демографічного розвитку, показники охорони здоров'я, матеріальне забезпечення, екологічний стан. Починаючи з 2001 року Державною службою статистики України було започатковано проведення щорічного моніторингу Регіонального індексу людського розвитку (далі – РІЛР).

Зазначена методика спрямована на здійснення моніторингу показників людського розвитку за окремими регіонами, надаючи можливість відстежувати зміни в регіональних рейтингах на підставі інтегрального індексу, а також за його основними аспектами, тобто частковими індексами. До того ж, існує можливість для визначення чинників, які зумовлюють такі зміни, проводячи аналіз початкових показників та їх вплив на інтегральні значення. Позитивним моментом у використанні такої методики є можливість застосування більшого спектру показників щодо визначення характеристик людського розвитку, адаптації методики до потреб окремої держави, а також можливість її використання в якості інструмента, спрямованого на формування державної політики і визначення її пріоритетних напрямів [18, с. 42].

РІЛР передбачає дослідження шести ключових блоків, якими є: показники відтворення населення; соціальне середовище; добробут; комфортне життя; гідна праця та рівень освіти. Проведення аналізу РІЛР виступає в якості важливого складового елемента у процесі дослідження ІЛР країни в цілому. Детально РІЛР представлено у таблиці 2.2, у якій відображено інтегральні показники кожного регіону та місце у загальнодержавному рейтингу.

Таблиця 2.2

Показники Інтегрального РІЛР в Україні за 2022 рік

Регіон	РІЛР	Місце в рейтингу	Регіон	РІЛР	Місце в рейтингу
АР Крим	-	-	Миколаївська	3,8462	14
Вінницька	4,1675	5	Одеська	3,8765	11
Волинська	3,9426	9	Полтавська	4,0576	7
Дніпропетровська	3,8469	13	Рівненська	3,5486	19
Донецька	-	-	Сумська	3,4862	20
Житомирська	3,6481	17	Тернопільська	4,1567	6
Закарпатська	4,0068	8	Харківська	4,2498	3
Запорізька	3,9146	10	Херсонська	3,6147	18
Івано-Франківська	4,2486	4	Хмельницька	3,7493	15
Київська	3,8497	12	Черкаська	3,8497	12
Кіровоградська	3,6483	16	Чернівецька	4,3249	2
Луганська	-	-	Чернігівська	3,8497	12
Львівська	4,3476	1			

Джерело: складено автором на основі: [6]

Показники інтегрального РІЛР у розрізі областей свідчить про те, що у різних регіонах має місце значна відмінність. Зокрема, у Львівській області інтегральний РІЛР становить 4,3476, а в Сумській – 3,4862. У графічному вигляді рейтинг регіонів за показниками інтегрального РІЛР представлено на рисунку 2.4.

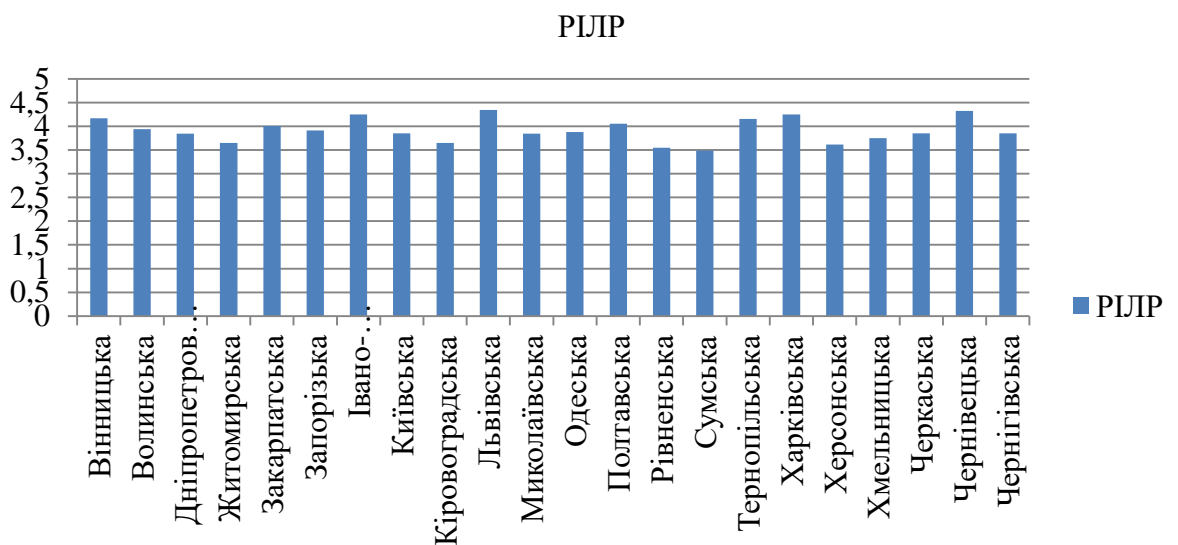

Рис. 2.4 Рейтинг областей України за показниками РІЛР

Джерело: складено автором на основі [6]

Аналіз РІЛР свідчить про те, що лідируючі позиції за основними показниками займають Вінницька, Закарпатська, Івано-Франківська, Львівська, Полтавська, Тернопільська, Харківська та Чернівецька області, оскільки показник РІЛР перевищує значення 4,0. При цьому, найнижчі показники РІЛР спостерігаються у Сумська та Рівненська області, оскільки досліджуваний показник є меншим за 3,6. У цьому зв'язку варто звернути увагу на шкалу оцінювання показників РІЛР, що представлено у таблиці 2.3.

Таблиця 2.3

Розшифровка показників інтегрального РІЛР в Україні

Значення інтегрального показника	Стан середовища
0-1,200	Кризовий
1,201-2,400	Критичний
2,401-3,600	Напружений
3,601-4,800	Задовільний
4,801-6,00	Сприятливий

Джерело: [36, с. 24]

Аналіз рейтингу областей за показниками РІЛР можливо зробити висновок, що позитивним моментом є відсутність перебування жодного регіону в кризовому чи критичному стані. При цьому, до категорії напружених належать наступні області: Рівненська та Сумська області; задовільний рівень спостерігається в усіх інших регіонах, оскільки показники сприятливого рівня розвитку не представлено в жодному регіоні.

Окрім показника ІЛР, на увагу заслуговує індекс гендерної нерівності, тобто показник, на підставі аналізу якого можливо висвітлити ключові проблеми у сфері гендерної політики. Більш детально показники індексу гендерної нерівності представлено у таблиці 2.4.

Таблиця 2.4

Показники гендерної нерівності в Україні за 2023 рік

Показник	Значення	Показник	Значення
Індекс гендерної нерівності	0,2764	Місця жінок у парламенту	16,4 %
Материнські пологи	26 на 100 тис.	Жінки, які мають середню освіту	96,7 %
Підліткові пологи	22,8 на 1 тис.	Участь на ринку праці	48,1 %

Джерело: складено автором на основі [6]

Отже, індекс гендерної нерівності в Україні становить 0,2764, що є достатньо високим показником. Варто звернути увагу на те, що лише 48,1 % жінок залучені до трудової діяльності, а також не усі жінки в Україні навіть здобули середню освіту. Це актуалізує існування проблеми гендерної рівності між чоловіками та жінками в суспільстві, проте фактично українське суспільство не сприймає її та вважає, що такі проблеми є надуманими. Проте варто враховувати той факт, що проблема гендерної політики в Україні виступає важливим етапом у процесі євроінтеграції, що потребує прийняття цінностей і стандартів гендерної рівності в суспільстві, а також закріплення у нормативно-правових актах.

З цього випливає, що Україна знаходиться на 77 місці серед 191 країни у світовому рейтингу ІЛР. Аналіз рейтинг окремих областей, а саме визначивши РІЛР встановлено, що жоден не перебуває у кризовому чи критичному стані, але негативним фактором є те, що немає жодного регіону, який можливо було б віднести до сприятливого. Додатково звернуто увагу на те, що показник залученості жінок до ринку праці складає 48,1 %, а у парламенті лише 16,4 % представниць жіночої статі, що свідчить про існування проблеми гендерної нерівності в Україні.

2.2 Аналіз основних показників соціального розвитку

На сьогоднішній день в Україні склалася така ситуація, що у загальній структурі населення лише незначна частка проживає на рівні достатку. Якщо ж звернути увагу на нормальний рівень життя населення, то показники є вищими, проте спостерігаються тенденції до зниження зазначених показників. Соціально-економічне станове населення у державі, показники зайнятості та рівень доходу є ключовими чинниками, якими зумовлений рівень життя населення в Україні. У контексті досліджуваного питання існує потреба в дослідженні тих показників, на підставі яких визначається формування рівня населення життя в Україні: прожитковий мінімум, рівень економічної

активності, індекс споживчих цін, мінімальна та середня заробітна плата.

Одним із ключових соціально-економічних показників, що покладається в основу інших фінансово-економічних показників, виступає рівень прожиткового мінімуму. Більш детально показники рівня прожиткового мінімуму в Україні протягом 2015-2024 років представлено у таблиці 2.5.

Таблиця 2.5

Показники зміни рівня прожиткового мінімуму в Україні
за 2015-2024 рр., грн

Період	Загальний показник	Діти до 6 років	Діти 6-18 років	Працевдатні особи	Непрацевдатні особи
01.01.2015-31.08.2015	1176	1032	1286	1218	949
01.09.2015-31.12.2015	1330	1167	1455	1378	1074
01.01.2016-30.04.2016	1330	1167	1455	1378	1074
01.05.2016-30.11.2016	1399	1228	1531	1450	1130
01.12.2016-30.04.2017	1544	1355	1689	1600	1247
01.05.2017-30.11.2017	1624	1426	1777	1684	1312
01.12.2017-30.06.2018	1700	1492	1860	1762	1373
01.07.2018-30.11.2018	1777	1559	1944	1841	1435
01.12.2018-30.06.2019	1853	1626	2027	1921	1497
01.07.2019-30.11.2019	1936	1699	2118	2007	1564
01.12.2019-30.06.2020	2027	1779	2218	2102	1638
01.07.2020-30.11.2020	2118	1859	2318	2197	1712
01.12.2020-30.06.2021	2189	1921	2395	2270	1769
01.07.2021-30.11.2021	2294	2013	2510	2379	1854
01.12.2021-30.06.2022	2393	2100	2618	2481	1934
01.07.2022-30.11.2022	2508	2201	2744	2600	2027
01.12.2022-31.12.2023	2589	2272	2833	2684	2093
з 01.01.2024	2920	2563	3196	3028	2361

Джерело: складено автором на основі [27]

Інформація, представлена у таблиці 2.5 свідчить про те, що кожного року показники прожиткового рівня зростають, проте такі зміни можуть бути зумовлені підвищенням рівня споживчих цін та іншими соціальними та економічними факторами. Варто звернути увагу на те, що забезпечення гідного рівня життя громадян виступає в якості одного із ключових обов'язків держави. У той же час, показник прожиткового мінімуму вважається таким, що є достатнім для проживання, але статистична інформація викликає певні сумніви, оскільки важко уявити, що навіть на початок 2024 року сума в розмірі 2920 грн

буде достатньою для проживання. Розрахунок прожиткового мінімуму здійснюється у процесі розрахунку виплат різноманітним незахищеним верствам населення, у тому числі й пенсіонерам і неповнолітнім. Існуючий на сьогодні рівень прожиткового мінімуму негативно відображається на рівні життя населення України та соціально-демографічній ситуації у цілому.

Підвищення прожиткового мінімуму здійснюється із урахуванням індексу споживчих цін, а точніше при його зростанні. Динаміку зміни індексу споживчих цін протягом 2015-2023 років представлено у додатку Д. Аналіз зазначених показників свідчить про те, що кожного року вартість товарів та послуг підвищується швидше, ніж мінімальний прожитковий мінімум і заробітна плата, що свідчить про існування соціально-економічних проблем, виступаючи в якості фактора зниження рівня життя громадян. Проте, у 2023 році спостерігається зниження показників індексу споживчих цін за усіма показниками.

У контексті досліджуваного питання заслуговує на увагу визначення величини внутрішнього валового продукту (далі – ВВП) на душу населення, що визначається у дол. США з метою подальшого проведення порівняння з іншими зарубіжними країнами. Більш детально динаміку номінального ВВП в Україні протягом 2002-2023 років представлено у таблиці 2.6.

Таблиця 2.6

Рівень номінального ВВП на душу населення в Україні за 2002-2023 рр.

Рік	Грн.	Дол. США	Населення (тис. осіб)	Рік	Грн.	Дол. США	Населення (тис. осіб)
2002	4681,9	879	48230	2013	31989	4030,3	45483
2003	5592,9	1048,8	47801	2014	35834	3014,6	43722
2004	7273,5	1367,5	47448	2015	46210	2115,4	42836
2005	9374,3	1829,2	47091	2016	55854	2185,9	42668
2006	11634	2303,8	46771	2017	70224	2640,3	42477
2007	15499	3069,1	46501	2018	84192	3095,2	42269
2008	20503	3892,5	46240	2019	94590	3659,8	42019
2009	19836	2546	46044	2020	100432,5	3725,6	41760
2010	23604	2974,4	45865	2021	131907,2	4826,6	41389
2011	28814	3570,8	45693	2022	126152,3	3900,5	41149
2012	30913	3856,8	45577	2023	132 459,9	3924,0	33756

Джерело: складено автором на основі [2]

У процесі дослідження та аналізу номінального ВВП на душу населення варто звернути увагу на те, що в даному випадку відсутня чітка тенденція, оскільки зміни спостерігаються в хаотичному порядку, на що здійснюють вплив різноманітні фактори. Так, прийняття за основу показників ВВП на душу населення надає можливість для здійснення порівняння вітчизняної економіки з іншими країнами. Варто приймати до уваги показники економічної нестабільності в Україні, у зв'язку із чим ВВП на душу населення перебуває у безпосередній залежності від економічної ситуації, курсу валют, а також соціально-демографічної ситуації, оскільки зменшення кількості населення призводить до здійснення коригування ВВП. Так, у 2022 року показник ВВП на душу населення в Україні становив 3 900,5 дол. США, що є меншим за показники 2021 року (4 826,6 дол. США) на 19,19 %; проте вже у 2023 році показник ВВП на душу населення становив 3 924,0 дол. США, що на 5 % вище за попередні показники.

Як вже було зазначено вище, показники економічної активності населення та рівень зайнятості здійснює безпосередній вплив на соціальний розвиток. У цьому зв'язку пропонуємо проаналізувати показники економічної активності населення, що більш детально представлено у таблиці 2.7.

Інформація, представлена у таблиці 2.7 свідчить про те, що в Україні спостерігається негативна тенденція, а саме зменшення економічно активного населення та зниження рівня зайнятості. Проте, у загальній структурі економічно активного населення, частка зайнятого населення є практично незмінною на протязі усього періоду. До того ж, важливим чинником є спочатку поступове зниження безробіття до 2013 року, а починаючи з 2014 року має місце зростання кількості безробітних, а у 2021 році такий показник становив вже 10,3 %. Це виступає в якості негативного чинника формування рівня життя населення, оскільки високий рівень безробіття підвищує навантаження на Державний бюджет за рахунок соціальних виплат, позбавляючи можливості направити кошти на розвиток інших галузей з метою

підвищення рівня зайнятості та рівня життя населення у цілому.

Таблиця 2.7

Показники економічної активності населення за 2003-2021 рр.

Рік	Економічно активне населення	Зайнятість населення		Безробіття	
		Тис.осіб	%	Тис.осіб	%
2003	20618,1	18624,1	90,3	1994	9,7
2004	20582,5	18694,3	90,8	1888,2	9,2
2005	20481,7	18886,5	92,2	1595,2	7,8
2006	20545,9	19032,2	92,6	1513,7	7,4
2007	20606,2	19189,5	93,1	1416,7	6,9
2008	20675,7	19251,7	93,1	1424	6,9
2009	20321,6	18365	90,3	1956,6	9,6
2010	20220,7	18436,5	91,2	1784,2	8,8
2011	20247,9	18516,2	91,4	1731,7	8,6
2012	20393,5	18736,9	91,8	1656,6	8,1
2013	20478,2	18901,8	92,3	1576,4	7,7
2014	19035,2	17188,1	90,3	1847,1	9,7
2015	17396	15742	90,4	1654	9,5
2016	17303,6	15626,1	90,3	1677	9,7
2017	17854,4	16156,4	90,5	1698	9,5
2018	17939,5	16360,9	91,2	1578,6	8,8
2019	18066	16578,3	91,8	1487,7	8,2
2020	16917,8	15244,5	90,1	1673,3	9,9
2021	16666,8	14957,3	89,7	1709,5	10,3

Джерело: складено автором на основі [6]

У той же час, рівень доходу населення виступає в якості ключового чинника, що безпосередньо впливає на рівень життя. У цьому зв'язку важливим елементом визначення рівня життя населення в Україні є саме ставки мінімальної заробітної плати. Варто зауважити, що мінімальна заробітна плата в Україні є законодавчо встановлений розмір заробітної плати, як правило за виконання некваліфікованої праці, нижче якого роботодавець не може встановлювати робітнику оплату за виконану роботу [14]. Більш детально показники мінімальної заробітної плати протягом 2000-2024 років представлено у додатку Е.

Аналіз показників, представлених у додатку Е надає можливість зробити висновок, що з 2016 року відбулося значне підвищення мінімальної заробітної плати з 1600 грн до 6700 грн на 2023 рік, а з квітня 2024 року планується підняття цього показника до 8000 грн. Такі показники свідчать про те, що влада

намагається покращити рівень життя населення, проте це все одно не здатне покрити усі потреби громадян.

Мінімальна заробітна плата виступає в якості державної соціальної гарантії, що має обов'язковий характер на усій території держави як для юридичних і фізичних осіб, так і для державних структур, якими використовується наймана праця. В сучасних умовах встановлення мінімального розміру заробітної плати є важливим орієнтиром у процесі нормалізації відтворювальних функцій заробітної плати, зниження тінізації бізнесу, підвищення ролі соціально-трудова правовідносин, що сприятиме високим показникам адаптації економіки до інноваційних процесів [48].

Одночасно із мінімальною заробітною платою пропонується визначити показники середньої заробітної плати в Україні. Станом на січень 2022 року середня заробітна плата в Україні становила 14 577,00 грн., що менше за показники грудня 2021 року на 2 876,00 грн., тобто має місце зниження на 16,5 % [43]. У той же час, розмір середньої заробітної плати відрізняється залежно від регіону.

Найвищий показник середньої заробітної плати у 2022 році в Україні у місті Києві. Зазначений факт взагалі не викликає здивування, оскільки місто Київ є столицею України, а, отже, й фінансовим центром держави. При цьому, достатньо високі показники заробітної плати представлено у Запорізькій, Дніпропетровській та Донецькій областях, що пов'язано із зосередженням у зазначених регіонах великої кількості промислових і видобувних підприємств, робота на яких є більш важкою та потребує підвищеного рівня оплати праці. Найнижчі показники середньої заробітної плати представлено у Тернопільській та Чернівецькій областях. [37].

Отже, поступове зростання мінімальної та середньої заробітної плати свідчить про існування розуміння у представників владних інститутів щодо сучасних соціально-демографічних проблем. Зростання рівня заробітної плати однозначно має призвести до зростання показників життя населення, а також позитивно вплине на соціальний розвиток та економіку в цілому.

У зв'язку із вищевикладеним можливо зробити висновок, що велика кількість громадян України фактично перебуває на рівні бідності, що зумовлено різноманітними чинниками. Так, основними чинниками, які впливають на визначення рівня життя населення є наступні: рівень зайнятості, величина доходу та соціально-економічна ситуація. Спостерігається поступове зростання рівня безробіття, зниження показників зайнятості, що поєднано із підвищенням розмірів мінімальної та середньої заробітних плат. Додатково встановлено, що має місце щорічне зростання цін на товари і послуги, для чого є характерним більш швидкі темпи зростання, аніж рівня доходу населення. Шляхом підвищення рівня доходу населення можливо забезпечити зростання рівня життя населення, що позитивно впливатиме на соціальний та економічний розвиток держави.

2.3 Оцінювання механізмів міжнародного співробітництва у сфері соціального розвитку на прикладі успішних проектів під час повномасштабного вторгнення

Реалізація заходів у соціальній сфері сприяє активізації впливу на різноманітні сфери життя суспільства, оскільки перебуває у тісному взаємозв'язку із соціальними, економічними, публічно-управлінськими, культурними, правоохоронними та військовими напрямками розвитку країни. Вона розглядається в якості засобу залучення представників суспільства до різних питань відбудови та розвитку держави, що перебувають за межами виключно проблем окремих категорій населення. Різноманітні реформи в будь-яких сферах життя суспільства здійснюють прямий чи опосередкований вплив на процеси, що перебувають у взаємозв'язку із соціалізацією, сприянням у полегшення переходу до нових умов життя. Саме завдяки цьому забезпечується актуалізація соціальної проблематики за межами досліджуваного напрямку, а також віднесення до порядку денного соціальної політики таких категорій, завдяки яким вона вважається особливим інструментом для залучення населення до процесів відбудови та розвитку держави. З метою залучення

громадян до процесів післявоєнної відбудови та розвитку держави у межах соціальної політики реалізуються наступні інструменти:

- розробка та реалізація конкретних напрямів молодіжних програм, проведення тематичних заходів;
- забезпечення можливостей для залучення молодих спеціалістів до реформаторських програм у сферах публічного управління, аналітичної та інформативної діяльності;
- застосування методик морального і матеріального стимулювання молоді, чиї досягнення сприятимуть реалізації реформ та практичних засобів у досліджуваних напрямках;
- залучення молоді та громадських організацій до прийняття участі у консультативно-дорадчих органах не лише у молодіжній сфері, але в інших.

Ключову роль у досліджуваній сфері відіграє Державна цільова соціальна програма «Молодь України» на 2021-2025 роки, ключовими напрямками у якій визначено залучення молоді до проведення реформ в освітній, оборонній, медичній сферах, у галузі оборони, розвитку підприємницької діяльності, підвищення рейтингів України на міжнародній арені тощо. Зокрема, у календарних планах реалізації політики держави у молодіжній сфері передбачено реалізацію наступних заходів до 2025 року:

1. У сфері підприємництва і зайнятості населення: розвиток молодіжного підприємництва; популяризація сільського туризму та розвиток підприємництва у сільських регіонах; організація та проведення форумів, присвячених питанням підвищення рівня зайнятості молоді).
2. У галузі науки: проведення заходів, присвячених розвитку інтелектуальних здібностей молоді; організація наукових пікніків.
3. У сфері інформаційних технологій: проведення інформаційних тренінгів серед молоді;
4. У галузі житлової політики: організація всеукраїнських семінарів, присвячених формуванню умов для забезпечення молоді житлом).
5. У сфері соціального проектування: залучення міжнародних

організацій до проведення молодіжних заходів.

6. Організація молодіжних форумів, спрямованих на формування у молоді сімейних цінностей.

7. Реалізація інформаційної політики: проведення заходів, присвячених медійній освіті; налагодження взаємодії між молоддю та засобами масової інформації.

8. У галузі охорони здоров'я: проведення заходів, присвячених популяризації та утвердженню безпечного і здорового способу життя серед молоді, а також на підвищення рівня здоров'я серед молоді.

9. У сфері екології: організації молодіжних акцій, присвячених питанням бережливого відношення до довкілля.

10. У галузі міжнародних відносин: організація міжнародних молодіжних заходів, що сприяють забезпеченню реалізації міжнародних договорів, однією із сторін яких є Україна [29].

З метою забезпечення оволодіння молоддю певними знаннями, навичками та іншими необхідними компетентностями, запроваджено реалізацію два профільні проекти, якими є наступні:

1. Skills lab: власна справа. Це спеціально розроблена програма, спрямована на розвиток та вдосконалення навичок, що є необхідними для відкриття молоддю власної справи та досягнення успіху. На протязі реалізації зазначеної програми передбачається ознайомлення молоді з тим, що саме від них вимагається для початку власної підприємницької діяльності; правові та економічні аспекти зайняття власним бізнесом; створення бізнес-планів; розробка маркетингових стратегій тощо.

2. Skills lab: успішна кар'єра. Є спеціальною стратегією, що розробляється спеціалістами у зазначеній сфері з метою розвитку та підвищення рівня навичок, потреба в яких спостерігається на ринку праці. Протягом реалізації зазначеної програми передбачено ознайомлення учасників з наступними питаннями: де знайти роботу своєї мрії; як створити конкурентоздатне резюме; як досягти успіху на співбесіді; раціональне

планування робочого часу; розвиток критичного і дизайнерського мислення [41].

На протязі останніх років активно запроваджуються заходи у напрямку залучення молоді до реформування державної сфери. Залучення молоді до процесів розробки та реалізації заходів реформування та публічної служби провадиться за допомогою відповідної державної кадрової політики, запровадження нових вимог при прийомі на державну службу. У той же час, у переліку заходів державної молодіжної політики представлено такий важливий інструмент як забезпечення стажування молоді в державних органах влади, задіяних на будь-якому етапі реалізації реформ поза межами молодіжної політики.

Забезпечення проведення подібних стажувань сприяє підвищенню зацікавленості молоді у державній службі та до роботи в органах місцевого самоврядування, отримуючи досвід, що можливо використати у процесі підтримки інноваційних інструментів діяльності у на підприємствах, установах, організаціях будь-якої форми власності, навчальних закладах, благодійних та волонтерських фондах тощо. У цілому на загальнодержавному рівні запроваджено три основні моделі організації стажування молоді в державних структурах: під адмініструванням громадських організацій; під адмініструванням міністерства молоді та спорту; під адмініструванням інших міністерств [7; 30].

Одним із ключових інструментів залучення молоді до процесів реалізації державної молодіжної політики виступає матеріальне і моральне стимулювання. Так, важливу роль відіграє преміювання і нагородження відзнаками, внаслідок чого здійснюється відзначення активної діяльності молоді у різноманітних сферах життя суспільства. Серед таких інструментів можливо виділити наступні:

— проведення щорічних конкурс проектів, що розробляються дитячими і молодіжними громадськими організаціями, фінансування яких забезпечується за рахунок коштів державного бюджету [29];

— виділення Премій від Кабінету Міністрів України за особливі досягнення молоді у процесах розбудови держави, за особливі досягнення у сфері розвитку молодіжних ініціатив на місцевому рівні [31];

— надання грантів від президента України для обдарованих молодих людей [25].

На сьогоднішній день забезпечення можливість долучення до реформаторської діяльності молоді шляхом прийняття участі у дорадчо-консультативних органах при державних та місцевих органах державної влади. Ще у 2018 році Міністерством молоді та спорту України акцентовано увагу на потребі розвитку молодіжних консультативно-дорадчих органів. Було проведено всеукраїнський форум молодіжних консультативно-дорадчих органів «Молодь ініціює – влада реалізує». Додатково розроблено та представлено проекти типових положень про молодіжні консультативно-дорадчі органи, які у подальшому затверджені Кабінетом Міністрів України [29].

Доцільно акцентувати увагу на важливості процесів розвитку та підтримки функціонування молодіжних консультативно-дорадчих органів. Саме їх повноцінне існування сприяє можливості представленню інтересів молоді у процесі взаємодії з органами виконавчої влади та місцевого самоврядування, забезпеченню взаємоузгодженості у процесі вирішення питань, що безпосередньо пов'язані із життєдіяльністю молоді та її залучення до участі в усіх сферах суспільного розвитку.

У контексті досліджуваного питання на увагу заслуговує реалізація Молодіжних банків ініціатив, які виступають в якості банків ідей та соціально значимих проектів, реалізація яких сприяє підвищенню рівня життя територіальних громад. Приймаючи участь у процесах функціонування молодіжних банків ініціатив, молодь має змогу отримати досвід в управлінні проектами, при ухваленні рішень фінансового характеру, працювати у команді, змінювати місцеве середовище та практично втілювати ідеї. Розвиток моделі Молодіжного банку ініціатив здійснюється разом із ініціативним центром

сприяння активності та розвитку громадського почину «Єднання». Так, представництво фондів було представлено у двадцяти одному населеному пункту, а саме: 1) Вінницька область: м. Вінниця, м. Бар; 2) Хмельницька область: м. Гриців; 3) Миколаївська область: м. Вознесенськ, сел. Доманівка; 4) Львівська область: м. Стрий, м. Новояворівськ; 5) Житомирська область: м. Житомир; 6) Київська область: м. Березань, с. Віта-Поштова, с. Юріївка, м. Васильків, м. Боярка; 7) Херсонська область: м. Херсон, м. Олешки; 8) Донецька область: м. Краматорськ; 9) Сумська область: м. Суми; 10) Івано-Франківська область: м. Івано-Франківськ; 11) Харківська область: м. Харків; 12) Рівненська область: м. Рівне, м. Дубно, м. Костопіль [12]. Додатково на рівні громад запроваджено такий інноваційний механізм участі молоді як «бюджет молоді», що сприяє прийняттю участі у процесах розподілу коштів місцевих бюджетів шляхом розробки проектів, спрямованих на покращення окремого населеного пункту [1].

У рамках співпраці з молодіжним проектом «U – Report» за підтримки Дитячого фонду Організації Об'єднаних Націй, організовуються та реалізуються опитування молодіжної думки. Результати таких опитувань приймаються до уваги Міністерством молоді та спорту України у процесі формування та реалізації державної молодіжної політики. Саме Україна визнається першою країною Центральної та Східної Європи, яка долучилася до участі у проекті, а кількість учасників вже перевищує 65 тисяч осіб [52].

Додатково Міністерством молоді та спорту України, за підтримки Українського інституту міжнародної політики та Національної молодіжної ради України, запроваджено національний конкурс «Молодіжна столиця України». Метою проведення зазначеного заходу є спонукання агломерації та міста підтримувати більш активну позицію у процесі реалізації молодіжної політики та парципативної демократії. Фіналістами конкурсу «Молодіжна столиця України-2023» стали наступні міста: Полтава, Маріуполь, Миколаїв, Умань, Вінниця, Чернівці, Івано-Франківськ, Ужгород, Луцьк та Буча [15].

Спільно з Кабінетом Міністрів України та іншими партнерами, Дитячим фондом Організації Об'єднаних Націй реалізується програма «Громада, дружня до дітей та молоді». Зазначена програма спрямована на підвищенні ініціатив шляхом реформування механізмів організації місцевого врядування, забезпечуючи дотримання міжнародних стандартів у напрямку забезпечення прав дітей і молоді, їх безперервне підвищення з метою комфортного і безпечного життя дітей та молоді [12].

Після початку повномасштабного вторгнення росії до України основним кредо представників українських громад стало «Наша перевага у єдинстві та спільній меті – перемозі України». Саме з метою досягнення поставленої мети українським народом об'єднано власні зусилля та потенціал, у тому числі шляхом переформатування молодіжного простору на волонтерські штаби. Так, на базі молодіжного центру «Квадрат» створено волонтерський штаб, діяльність якого спрямована на задоволення основних потреб у військовий час. До таких напрямів діяльності можливо віднести наступні:

- комплектування денних сухих пайків та військових аптечок для Збройних Сил України;
- формування та організація перевезення гуманітарних пакетів для цивільного населення, що проживає на території ведення бойових дій;
- співпраця із молоддю, що має статус внутрішньо переміщених осіб;
- підтримка громадян із числа вимушених переселенців речами першої необхідності;
- організація заходів з питань навчання наданню першої домедичної допомоги для волонтерів та усіх бажаючих громадян;
- виготовлення маскувальних сіток для військовослужбовців;
- налагодження комунікації з обласними, всеукраїнськими та міжнародними громадськими організаціями і фондами у напрямку забезпечення необхідними ресурсами Збройних Сил України та цивільного населення [23].

В умовах війни актуалізується питання роботи з молоддю, яким спричинено травму зазначеними подіями. У цьому зв'язку було запроваджено реалізацію програми «Молодіжна робота, інформована про травму». Ідея запровадження зазначеної програми виникла у квітні 2022 року під впливом широкомасштабної агресії проти нашої держави, за результатами проведених опитувань стосовно актуальних потреб молоді в реаліях сьогодення. До реалізації програми залучено представників молодіжних організацій з Кропивницького, Ніжина, Чернігова, Донецької області, Охтирки, Кременчука, Києва, Хмельницького, Ужгорода та Дніпра.

Основною метою реалізації зазначеної програми є підвищення компетентностей молодіжних фахівців та співробітників українських молодіжних центрів, у тому числі й стосовно запровадження освітніх та просвітницьких заходів у контексті роботи з молоддю, інформованої про травму. У цьому зв'язку було реалізовано наступні завдання: перегляд підходів до розуміння молодіжної політики із урахуванням рівня поширення інформації про травму; обмін досвідом провадження молодіжної роботи, інформування про травму в Україні та іноземних державах, формування ефективної системи взаємодії між працівниками та спеціалістами молодіжних центрів; забезпечення ефективного зворотного зв'язку та перегляд політики провадження діяльності молодіжних центрів із урахуванням молодіжної роботи, інформованої про травму; проведення дослідження та аналіз підходів Ради Європи з питань організації та практичної реалізації заходів освітнього і просвітницького характеру серед молоді; проведення обговорень окремих питань, що стосуються організації та проведення просвітницьких та освітніх, враховуючи практики інформованих про травму; проведення досліджень та створення нового посібника, присвяченого питанням провадження молодіжної роботи, інформованої про травму, а також його окремих методологічних аспектів; підвищення рівня тренерських компетентностей співробітників та фахівців молодіжних центрів; запровадження і активна реалізація механізмів молодіжної роботи, інформованої про травму, із залученням ресурсної та експертної

підтримки проекту Ради Європи «Молодь за демократію в Україні»; розробка пропозицій стосовно внесення змін та адаптації національної програми «Молодіжний працівник», у тому числі шляхом організації відповідних тренінгів у межах програми [23].

Проаналізувавши основні програми соціального розвитку, що активно реалізуються на сьогоднішній день в Україні, пропонуємо визначити взаємозв'язок між органами державної влади, бенефіціаром та міжнародними організаціями. В узагальненому вигляді такий взаємозв'язок представлено у таблиці 2.8.

У зв'язку із вищевикладеним можливо зробити висновок, що в Україні сформовано вже достатній обсягу досвіду у сфері залучення населення до процесів розбудови та розвитку держави, що можливо використати й у післявоєнний період.

Таблиця 2.8

Взаємозв'язок між органами державної влади, бенефіціарами та міжнародними організаціями

Назва програми	Органи держави/місцевого самоврядування	Бенефіціари	Міжнародні організації
Проекти Skills labs	Міністерство молоді та спорту	Фінансування територіальних громад для організації тренінгів щодо зайняття власною справою	Фонд ООН у галузі народонаселення
Молодіжний проект «U-Report»	Міністерство молоді та спорту Міністерство соціальної політики	Фінансування організації та проведення соціальних опитувань, які використовуються у процесі прийняття заходів державної політики	Дитячий фонд ООН (ЮНІСЕФ)
«Громада, дружня до дітей та молоді»	Міністерство розвитку громад та територій Міністерство соціальної політики Міністерство культури, молоді та спорту	Територіальна громада отримує інвестиційну підтримку, що сприяє розвитку інструментів демократії на місцях	Дитячий фонд ООН (ЮНІСЕФ)
«Молодіжна робота, інформована про травму»	Міністерство молоді та спорту України	Забезпечено фінансування на користь окремих молодіжних центрів, призначеного для підготовки соціальних працівників у період війни	Департамент молоді Ради Європи

Продовження табл.2.8

Проект Ради Європи «Молодь за демократію в Україні»	Міністерство молоді та спорту України	На базі молодіжних центрів запроваджено запропоновані програм; проведено тренінги та підготовка молодих фахівців у соціальній сфері	Департамент молоді Ради Європи
Національна програма «Молодіжний працівник»	Міністерство молоді та спорту України	Забезпечення фінансування оплати тренерів на рівні територіальної громади, створення та функціонування сайту програми, підготовки кадрів для роботи в органах місцевого самоврядування	Департамент молоді Ради Європи

Джерело: складено автором на основі: [41]

Зокрема, акцентовано увагу на молодіжному секторі, проте, враховуючи реалізацію різноманітних програм і заходів, до участі у яких залучаються представники інших суспільних сфер та галузей підприємництва, можливо стверджувати про існування різновекторного впливу політики держави у молодіжній сфері на реформаторські процеси різноманітних державних секторів.

Висновки до розділу 2

Прискорення старіння у поєднанні з низьким рівнем народжуваності, а також депопуляції в Україні, виступає в якості одного з чинників, що здійснює тривалий вплив на усі сфери життя суспільства. За своїми соціально-демографічними властивостями, демографічне старіння призводить до скорочення частки та чисельності економічно активного населення, а отже і виникнення дефіциту людського капіталу; підвищення показників економічного й податкового навантаження на працездатних осіб; зниження фінансових можливостей з метою соціального забезпечення в умовах загального підвищення попиту на соціальні послуги з боку осіб пенсійного віку, малозабезпечених і самотніх. Аналіз рейтингу окремих областей, а саме

визначивши РІЛР встановлено, що жоден регіон не перебуває у кризовому чи критичному станах, але негативним фактором є те, що немає жодного регіону, який можливо було б віднести до сприятливого.

Велика кількість громадян України фактично перебуває на рівні бідності, що зумовлено різноманітними чинниками. Так, основними чинниками, які впливають на визначення рівня життя населення є наступні: рівень зайнятості, величина доходу та соціально-економічна ситуація. Спостерігається поступове зростання рівня безробіття, зниження показників зайнятості, що поєднано із підвищенням розмірів мінімальної та середньої заробітних плат. Додатково встановлено, що має місце щорічне зростання цін на товари і послуги, для чого є характерним більш швидкі темпи зростання, аніж для рівня доходу населення. Шляхом підвищення рівня доходу населення можливо забезпечити зростання рівня життя населення, що позитивно впливатиме на соціальний та економічний розвиток держави.

В Україні сформовано вже достатній обсягу досвіду у сфері залучення жителів територіальних громад до процесів розбудови та розвитку держави, що можливо використати й у післявоєнний період. Зокрема, акцентовано увагу на молодіжному секторі, проте, враховуючи реалізацію різноманітних програм і заходів, до участі у яких залучаються представники інших суспільних сфер та галузей підприємництва, можливо стверджувати про існування різновекторного впливу політики держави у молодіжній сфері на реформаторські процеси різноманітних державних секторів.

РОЗДІЛ 3

ПЕРСПЕКТИВИ СОЦІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ У ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД

3.1 Ключові напрями соціального розвитку України у повоєнний період

Ключовим документом, положення якого спрямовані на подолання проблем соціального розвитку є Державна стратегія регіонального розвитку на 2021-2027 року (далі – Стратегія), розробка якої здійснювалася із урахуванням європейських вимог стосовно необхідності відповідності специфічним характеристикам регіону. Положеннями Стратегії передбачено, що Дніпропетровщина повинна стати інвестиційно привабливою та екологічно безпечною територією, який характеризується наявністю високотехнічного індустріального та аграрного комплексів, потужного освітньо-наукового потенціалу, одночасно забезпечуючи усі категорії населення належними умовами існування, самореалізації та особистісного розвитку.

Особливого значення у положеннях вищевказаної Стратегії набуває саме економічний розвиток області, оскільки вона належить до категорії старопромислових регіонів. Зокрема у положеннях Стратегії враховано особливості реалізації реформи децентралізації, внаслідок чого питанням розвитку окремих громад надано ключового значення. В межах кожної громади має бути забезпечено збереження та подальших розвиток інфраструктури, сприятливих умов для зайняття бізнесом, у тому числі шляхом взаємодії із громадою та державними структурами. Так, фактично зазначена Стратегія має на меті активізацію розвитку приватно-державного партнерства в регіоні [28].

У положеннях вищевказаної Стратегії визначено цілу низку специфічних напрямів розвитку соціально-економічної сфери, серед особливе місце відведено посиленню економічної конкурентоздатності регіонів. Це обґрунтовується тим, що за результатами аналізу показників соціально-економічної сфери регіону, протягом останніх років спостерігається зниження

продуктивності машинобудівної та інших наукоємних галузях виробництва, не дивлячись на те, що окремі регіони мають значні перспективи для їх розвитку. Дещо кращою є ситуація у металургійній сфері, проте і вона потребує додаткової модернізації. З метою досягнення поставленої цілі передбачено реалізацію наступних етапів:

1. Зниження економічного дисбалансу, зокрема, із урахування розвитку промислового і виробничого комплексу: формування та ефективне функціонування інфраструктури у сфері підтримки підприємництва та покращення інвестиційного клімату; розвиток інноваційного виробництва; підвищення експортного потенціалу в космічній сфері; підвищення конкурентоздатності на світовому ринку металургійної продукції. Реалізація зазначених заходів сприятиме підвищенню обсягів інноваційної продукції у загальній структурі ВРП; створення нових робочих місць; відновлення підприємств у космічній галузі тощо.

2. Розвиток агропромислової галузі: розвиток фермерської діяльності; збільшення обсягів переробного виробництва на території області. За допомогою досягнення таких результатів можливо визначити наступні позитивні наслідки для промисловості регіону: зростання показників продуктивності, доходності та ефективності агропромислового комплексу; зниження рівня відтоку жителів із сільських регіонів.

3. Диверсифікація економіки монопрофільних населених пунктів: розвиток мережі технопарків, бізнес-інкубаторів, а також різноманітної інфраструктури бізнес-розвитку. Це сприятиме розвитку середнього та малого підприємництва та зниження показників безробіття.

4. Розвиток туризму: формування туристичних кластерів; розвиток різноманітних напрямів туристичної діяльності; розвиток туристичної інфраструктури. Внаслідок реалізації зазначених завдань існує можливість для досягнення наступних цілей: підвищення іміджу Дніпропетровської області як туристичного регіону; зростання попиту на туристичні послуги в області; можливість доступу до різноманітних туристичних об'єктів на протязі усього

року; розвиток маркетингу в сфері туризму тощо.

Визначення рівня виконання передбачених Стратегією заходів планується здійснювати за наступними показниками: співвідношення наукоємних та інноваційних технологій у загальному обсязі ВРП; вартість контрактів, пов'язаних із космічною галуззю; кількість новостворених робочих місць; рівень валового обсягу сільськогосподарської продукції та харчових продуктів; кількість функціонуючих агропідприємств; середній рівень доходу на особу в сільських місцевостях; показники зайнятості та безробіття; чисельна та вікова структура жителів у містах профільного спрямування, наприклад, у промислових; зростання інвестицій у сферу виробничої та добувної промисловості регіону тощо. Додатково у положеннях Стратегії зазначено, що розвиток промисловості є неможливим без підвищення рівня людського потенціалу, у зв'язку із чим до уваги прийматимуться такі показники як: збільшення навчальних закладів, зацікавленість більшої кількості осіб до отримання вищої освіти, у тому числі й іноземних студентів; підвищення рівня задоволення життям з боку молоді та молодих сімей; збільшення кількості установ, які надають публічні та адміністративні послуги тощо [28].

Основною метою проведення реформи у всій галузі є створення належних умов для громадян, що полягають у реальному їх доступі до процесів утворення інформаційного суспільства шляхом запровадження інноваційних методик, інструментів та заходів е-демократії, а також інших інформаційних технологій. Цього можливо досягти шляхом проведення модернізаційних заходів по відношенню до системи публічного управління регіональним розвитком, зокрема, розробка відкритої інфраструктури відкритих даних, телекомунікаційного середовища і гарантування рівності індивідів і дотримання їх законних прав та інтересів, незалежно від місця проживання. У подальшому зазначені заходи можуть сприяти зростанню рівня соціального забезпечення громадян у цілому [45].

Для досягнення вище представлені мети, для початку варто прийняти в межах кожної окремої такої громади цільові плани соціально-економічного

розвитку. При цьому, такі плани повинні бути спрямовані на досягнення однієї з ключових цілей - підвищення рівня життя місцевого населення, надання можливості для отримання базових послуг, зокрема, у медичній, освітній та інших сферах.

Додатково такі плани повинні розроблятися на основі комплексного аналізу демографічної ситуації, стану використання природного, виробничого та трудового потенціалу, конкурентоспроможності економіки, оцінки рівня розвитку економіки і соціальної сфери, з урахуванням впливу внутрішніх та зовнішніх політичних, економічних та інших факторів.

Відповідно до оцінки тенденцій соціально-економічного розвитку населених пунктів територіальної громади та наявних проблем у плані має бути визначено цілі та завдання соціально-економічної та культурної політики селищної ради, спрямовані на розвиток сіл, селищ. Заходи плану повинні фінансуватися за рахунок коштів селищного бюджету, субвенцій з державного та обласного бюджетів, інших джерел, не заборонених діючим законодавством.

Інструментами виконання Плану повинні виступати цільові програми, затверджені селищною радою, заходи яких увійшли як складові до програмних заходів. Для оцінки якості виконання завдань, визначених планом, необхідно здійснювати моніторинг виконання плану, який щоквартально виносити на розгляд селищної ради.

З метою формування спроможної територіальної громади, останні повинні мати змогу забезпечити можливість населення отримувати усі необхідні адміністративні та інші види соціальних послуг. Не дивлячись на те, що на сьогоднішній день окремі об'єднані територіальні громади вже мають необхідне інфраструктурне забезпечення, в інших же спостерігається потреба у них. Для формування реально конкурентоздатних територіальних громад, останні повинні мати мінімальний обсяг необхідної інфраструктури. У цілому для потреб спроможної територіальної громади має бути виділено приміщення площею не менше 2700 кв.м. З метою задоволення таких потреб територіальної громади можливо використати наступні приміщення: 1) будівлі, що

перебувають у занедбаному стані та не використовуються за призначенням; 2) придбання у власність громади приватних об'єктів, які у сільських місцевостях мають не досить високу вартість; 3) виділення коштів з державного бюджету для придбання відповідних будівель [43].

Програма зайнятості населення має передбачати належне врегулювання на державному рівні ринку праці, що забезпечується за допомогою розробки механізмів правового, організаційного та економічного характеру для подальшої детінізації ринку праці, ефективного використання праці населення та соціального захисту громадян. В рамках зазначеної програми ключовими проблемними чинниками виступають наступні:

- відсутність належної правової бази з питань підтримки малого бізнесу;
- відсутність професійно-кваліфікаційного балансу між попитом і пропозицією на робочу силу;
- відсутність розробки правових заходів з питань зниження показників тіньової економічної діяльності;
- неможливість створення нових робочих місць в окремих сільських районах;
- недостатній розмір заробітної плати за вакансіями, що направляються до служб зайнятості;
- недостатнє сприяння не конкурентоздатному населенню з питань їх зайнятості.

З метою вирішення вище представлених проблем запропоновано реалізацію наступних заходів: забезпечення економічного розвитку області шляхом залучення кваліфікованих кадрів; сприяння розвитку підприємництва та створення нових робочих місць; належне організаційне та правове регулювання відносин у соціально-трудоій сфері; високий рівень професійної підготовки кадрів та якості робочої сили; надання практичної допомоги у сфері зайнятості мало захищеної категорії населення [20].

Ще одним важливим документом виступає програма розвитку й

підтримки сфери надання адміністративних послуг, мета якої полягає у практичній реалізації комплексних заходів формування сприятливих умов для спрощення отримання населенням адміністративних послуг. Доцільно зауважити, що зазначений документ передбачає достатньо велику кількість існуючих проблем, з яких до ключових нами віднесені наступні: складні процедури отримання окремих категорій послуг; недостатня кількість ЦНАП у регіоні, зосереджуючись в обласному центрі та містах районного значення; недостатнє ресурсне і матеріально-технічне забезпечення деяких ЦНАП; низький рівень обізнаності населення про процедуру та види адміністративних послуг, що надануться ЦНАП. Реалізація запропонованих у програмі заходів має сприяти вирішенню вищепредставлених проблемних питань, виступаючи в якості інструмента для консолідації зусиль органів державної влади та місцевого самоврядування у напрямку активізації адміністративної реформи.

Існує потреба у розвитку малого та середнього підприємництва, важливість якого обґрунтовується значним обсягом надходження до бюджету коштів саме за рахунок сплати податків зазначеною категорією бізнесу. З метою популяризації підприємництва запропоновано реалізувати наступні заходи:

- підвищення конкурентоздатності товарів та послуг регіональних підприємців, зокрема, на міжнародному рівні;
- заохочення зайняття новими видами малого та середнього бізнесу;
- формування середовища, що позитивно впливає на підвищення показників залучення молоді до ведення бізнесу;
- розробка і запровадження інструментів розвитку бізнесу правового, економічного та організаційного характеру;
- методичне, інформаційне, консультативне, освітнє та правове сприяння;
- зацікавлення міжнародних інвесторів у розвитку малого та середнього підприємництва тощо [39].

І наостанок пропонується звернути увагу на програму соціального захисту та підтримки дітей, мета якої полягає у створенні ефективного

механізму забезпечення права дітей на сім'ю, формування належних умов для їх виховання та розвитку, недопущення соціального сирітства як явища. У процесі вирішення проблем передбачено виконання двох ключових завдань: підтримка дітей, що перебувають у складних життєвих обставинах, позбавлені батьківського піклування чи дітей-сиріт, шляхом створення належних умов у процесі отримання освіти, виховання і розвитку; поширення інформації про усиновлення чи оформлення різноманітних форм виховання; своєчасне виявлення та вирішення проблемних ситуацій у сім'ях чи в умовах соціальних закладів; протидія безпритульності та бездоглядності, насильству над дітьми та іншим негативним явищам [39].

У зв'язку із вищевикладеним можливо стверджувати, що з метою усунення цілої низки різноманітних проблем соціально-економічного характеру на загальнодержавному та регіональному рівні важливо розробити і запровадити в дію спеціальні програми і стратегії. Враховуючи той факт, що соціальні проблеми виступають в якості одних із ключових, то більшість програм присвячених саме зазначених програм. При цьому, у сфері економічного розвитку органами влади на регіональному рівні приділяється значна увага підтримці малого і середнього бізнесу.

3.2 Реалізація та оцінювання ефективності стратегії відновлення соціального сектору України

У різних регіонах приймаються програми соціально-економічного та культурного розвитку. При розробці зазначеної програми за основу приймаються показники та тенденції у досліджуваній сфері за минулий рік, внаслідок чого прийнято рішення про потребу в координації заходів, що реалізуються органами влади на обласному та районному рівнях. При цьому, акцентування уваги зроблено на необхідності взаємодії з бізнесом, науковою спільнотою, громадськими організаціями та іншими суб'єктами, що дозволить реалізовувати загальнодержавну та регіональну політику розвитку регіонів.

Одним із ключових аспектів виконання заходів програми виступає підвищення конкурентоздатності області, зокрема, підприємств і різноманітних товаровиробників, формування умов, що сприяють розвитку підприємства, популяризації продукції місцевих виробників. З метою виконання поставленої задачі передбачено реалізацію наступних заходів:

1. Формування сприятливої обстановки для розвитку підприємництва (ухвалення на місцевому рівні регуляторних актів, що відповідають сучасним вимогам; організація та проведення заходів, спрямованих на підвищення обізнаності стосовно практичної реалізації законодавчих положень).

2. Полегшення малого і середнього бізнесу до отримання фінансування (надання фінансової допомоги для можливості зайняття підприємництвом; поширення відомостей стосовно фінансово-кредитних механізмів для бізнесу).

3. Залучення населення до зайняття власною справою (організація заходів з питань відкриття власного бізнесу; проведення моніторингу офіційних веб-порталів, на яких публікуються відомості про підтримку розвитку підприємництва; розробка заходів організаційної та методичної підтримки розвитку бізнесу; налагодження взаємодії між бізнесом та навчальними закладами; підвищення рівня корпоративної культури суб'єктів підприємницької діяльності).

4. Підвищення конкурентоздатності та рівня використання інновацій суб'єктами підприємництва (використання інноваційних технологій у процесі провадження господарської діяльності; використання молодіжних ідей та стартапів у приватному та державному секторах; реалізація гендерної політики) [20].

Наступним заходом підвищення економічної сфери держави виступає формування сприятливого інвестиційного клімату. В рамках досягнення зазначеної мети передбачено реалізацію наступних завдань:

— модернізація та використання методів енергозбереження у виробничих процесах;

- використання ресурсів за рахунок іноземних грантів та кредитних коштів у процесі реалізації проектів розвитку інфраструктури;
- продовження будівництва метрополітену в межах обласних центрів;
- інвестування у будівництво міжнародних шляхів сполучення;
- залучення інвестицій у проекти, розроблені з метою підтримки внутрішньо переміщених осіб;
- проведення заходів, присвячених розвитку економічної системи регіону;
- використання інноваційного інструментарію для підвищення потенціалу окремих територіальних громад регіону;
- підвищення рівня матеріально-технічного забезпечення освітніх та медичних закладів за рахунок залучення інвесторів [20].

Важливого значення має питання розвитку зовнішньоекономічної діяльності, що пов'язано з існуванням цілої низки різноманітних проблем, зокрема, низьким рівнем розвитку логістичної системи, низькі показники екологічного навантаження та недостатністю самоінвестування у регіоні. З метою подолання зазначених проблем передбачено підвищення обсягів інвестування до сфери інфраструктурного розвитку, усунення негативного екологічного впливу, проведення модернізації виробництв, підтримка науково-інноваційної діяльності тощо. Досягнення поставленої мети є можливим за умови виконання наступних завдань:

- реалізація продукції та послуг за межами регіону та підтримка бізнесу в процесі виходу на зовнішній ринок;
- реалізація загальнодержавної зовнішньополітичної стратегії;
- реалізація заходів, що популяризує регіон на міжнародному рівні та підвищення її іміджу;
- представлення інтересів підприємництва регіону на міжнародних заходах;
- сприяння у проведенні безнесових заходів, залучаючи іноземних контрагентів;

- поширення комерційних пропозицій для співпраці з іноземними компаніями;
- підписання міжнародних угод у сфері економічної співпраці тощо [20].

Окрему увагу звернуто на необхідність агропромислового комплексу регіону, що передбачає зростання обсягів виробництва сільськогосподарської продукції із одночасним зменшенням собівартості й затратності енергоресурсів для розбудови інфраструктури.

З метою реалізації зазначеної мети передбачено виконання наступних завдань:

- використання інноваційних технологій та розробок у процесі провадження сільськогосподарської діяльності, що досягається за допомогою популяризації вирощення сортів розлин із високим рівнем продуктивності;
- підвищення якості виробленої продукції та формування сприятливих умов у процесі її реалізації;
- зростання обсягів виробництва органічної продукції;
- підвищення можливостей для експорту, що передбачає виробництво готової продукції із одночасним зменшенням частки експортованої сировини;
- використання державного фінансування для підтримки агропромислової галузі;
- організація та проведення заходів, присвячених підвищенню сільськогосподарського потенціалу тощо [20].

Додатково такими програмами передбачено цілу низку заходів розвитку соціальної сфери. У контексті даного питання достатньо актуальним виступає сфера зайнятості населення та рівня доходу, що передбачає не лише створення нових робочих місць, але й використання методів індивідуалізації у процесі надання послуг безробітній категорії населення, підвищення матеріального забезпечення громадян, уникнення проблем стосовно невиплати заробітної плати.

З цією метою планується реалізація наступних заходів:

- реалізація загальнодержавних стратегічних заходів у сфері зайнятості населення;
- сприяння у процесах організації громадських та інших видів тимчасових робіт;
- підвищення зацікавленості роботодавців у питаннях створення нових робочих місць, у тому числі й за рахунок розширення виробництва;
- проведення підготовки і перепідготовки незайнятих осіб, а також підвищення їх кваліфікації;
- забезпечення конкурентоспроможності осіб передпенсійного віку на ринку праці;
- надання додаткової допомоги у питаннях зайнятості не конкурентоздатної категорії громадян;
- підвищення середньо заробітної плати та фондів оплати праці в цілому;
- погашення заборгованості, що виникла внаслідок невиконання заробітної плати;
- проведення перерахунку, призначення та виплати пенсій із дотриманням встановлених соціальних стандартів;
- проведення заходів інформаційно-роз'яснювального характеру стосовно реалізації законодавчих норм;
- взаємодія з органами примусового виконання рішень з питань стягнення на користь Пенсійного фонду України;
- зростання середньої пенсії тощо [20].

Ще одним ключовим завданням розвитку є підвищення конкурентоспроможності громад. Проте, завдання усунення існуючих проблем поставлені дещо «розмиті», наприклад, продовження проведення реформи децентралізації, реформування органів місцевої влади та самоврядування, підтримка новостворених територіальних громад [20].

У цьому зв'язку вбачається за можливе використання у даній сфері інших заходів розвитку конкурентоспроможних територіальних громад, що позитивно вплине на рівень соціального забезпечення населення регіону.

3.3 Аналіз та порівняння запропонованих європейськими та вітчизняними експертами програм по відновленню України у контексті стратегії соціального розвитку

Активний розвиток українського суспільства вимагає запровадження європейських стандартів забезпечення належного рівня життя населення. Виключно за умови активної участі молоді, яка виступає в ролі своєрідного інтелектуального потенціалу розвитку нації, існує можливість для забезпечення ефективності та успішності даного процесу. В даному випадку Україна не є виключенням, оскільки проблематика участі молоді викликає дискусії у багатьох світових державах. У цьому зв'язку ключовим завданням на сьогоднішній день виступає розробка нових та удосконалення вже існуючих механізмів участі молоді в процесах ухвалення рішень органами державної влади та місцевого самоврядування. Актуальність даного питання зростає внаслідок проведення реформи децентралізації та державного управління, у зв'язку із чим підвищується необхідність активізації участі громадян та підвищення ефективності взаємодії з владними інституціями. Саме завдяки проведенню таких реформ можливо забезпечити участь молоді у процесах ухвалення рішень, що здійснюють значний вплив на життєдіяльність усієї територіальної громади.

Ще у 2018 році, за підтримки Дитячого фонду Організації Об'єднаних Націй в Україні, Міністерством молоді та спорту України було розроблено модель участі молоді в процесі ухвалення рішень. Варто зауважити, що участь у розробленні такої моделі приймали представники органів державної влади і місцевого самоврядування, молодіжних громадських організацій, молодіжних консультативно-дорадчих органів, наукової спільноти та окремих активних

громадян. Основною метою запровадження такої моделі участі виступає підвищення рівня благополуччя молоді на національному, регіональному та місцевому рівнях. У цьому зв'язку ключовими цілями визнаються наступні:

- здійснення впливу на процеси прийняття та підвищення ефективності ухвалених рішень, що мають безпосереднє відношення до життєдіяльності та подальшого розвитку молоді;

- підвищення показників громадянської активності молоді;

- зміна ролі молоді у процесах ухвалення рішень, оскільки вона починає сприйматися не в якості звичайного спостерігача, а розробника державної політики;

- прийняття до уваги позиції молоді будь-якої соціальної групи у процесі ухвалення рішень [22].

Враховуючи те, що модель участі молоді в процесах ухвалення рішень реалізується на трьох основних рівнях, для кожного рівня передбачено відповідні завдання:

1. Місцевий рівень:

- надання можливостей для ініціювання рішень у межах своєї територіальної громади;

- підвищення ролі молоді в межах територіальних громад;

- створення сприятливих умов для життя та реалізації потенціалу молоді у громадах, у тому числі й шляхом реалізації заходів зниження рівня відтоку молоді з сільської місцевості;

- створення умов для двосторонньої відкритої комунікації та взаємодії між органами державної влади, самоврядування та представниками молоді;

- сприяння залученню молоді до проведення моніторингу та адаптації державної молодіжної політики до сучасних потреб молоді;

- створення можливостей для соціального зростання та розвитку молоді.

2. Регіональний рівень:

- підвищення впливу молоді, що проживає у будь-якому населеному пункті регіону, на формування і реалізацію державної молодіжної політики різноманітних сфер суспільного життя, приймаючи за основу між секторальний підхід;

- привернення уваги до проблемних питань у процесі реалізації молодіжної політики;

- підвищення показників участі молоді на місцевому рівні шляхом координації в межах регіону;

- створення умов для ефективної двосторонньої комунікації між органами влади і місцевого самоврядування з молоддю;

- сприяння залученню представників молоді до провадження моніторингу та адаптації заходів молодіжної політики до потреб молоді;

- формування можливостей для соціального та інтелектуального розвитку молоді.

3. Національний рівень:

- підвищення рівня участі молоді з різних регіонів держави у процесі ухвалення управлінських рішень;

- поширення інформації про точку зору молоді на соціальні та економічні питання на будь-якому рівні органами виконавчої та законодавчої влади;

- підвищення участі молоді з будь-яких куточків країни до процесів управління та ухвалення рішень; захист прав та інтересів молоді;

- розвиток ефективної вертикальної комунікації між різними рівнями, а також горизонтальної комунікації у процесі вирішення питань, що мають відношення до молоді, приймаючи за основу міжсекторальний підхід;

- створення можливостей для соціального та інтелектуального розвитку молоді;

- формування умов для забезпечення прозорості комунікації органів державної влади і самоврядування з молоддю [22].

Варто зауважити, що участь молоді у процесах ухвалення рішень

характеризується безперервністю взаємодії між органами держави та громадськістю, ґрунтуючись на відповідних рівнях. Отже, приймаючи за основу міжнародну практику, в Україні існує потреба у запровадженні моделі участі молоді у процесах ухвалення рішень на чотирьох рівнях, а саме: інформування, консультування, діалог та партнерство. У цьому зв'язку пропонуємо проаналізувати кожен із зазначених рівнів більш детально.

Інформування полягає у наданні інформації в односторонньому порядку, не передбачаючи залучення та взаємодію з молоддю. Воно спрямовано на молодь, яка не є учасниками формальних структур, та використовується в якості механізму залучення до різноманітних процесів, поширення інформації про діяльність влади, а також отримання зворотного відгуку. Саме доступ до публічної інформації визнається одним із ключових та важливих прав громадян, у тому числі й молоді, що забезпечує реалізацію усього процесу участі у прийнятті рішень. Не зважаючи на те, що на цьому рівні відсутня інтенсивна взаємодія між органами державної влади і місцевого самоврядування та громадянами, проте саме вона забезпечує отримання своєчасної та достовірної інформації. Передбачено наступні механізми та інструменти інформування:

- офіційне інформування, наприклад направлення офіційних звернень до органів державної влади чи громадських об'єднань;
  - неофіційне інформування, наприклад, публікації в соціальних мережах;
  - направлення електронних листів усім зацікавленим суб'єктам, наприклад, дайджестів, підбірки новин, інформаційних бюлетенів тощо;
  - проведення інформаційних кампаній у засобах масової інформації, зокрема на місцевому та регіональному рівнях;
  - он-лайн анонси, у тому числі шляхом публікації на веб-порталах органів місцевої влади та самоврядування, об'єднань громадян тощо;
  - публікація анонсів про заплановані заходи (наприклад, у навчальних закладах, у процесі громадських слухань, заходів об'єднань громадян тощо)
- [22].

Консультування полягає у наданні можливості органам державної влади звертатися до інших суб'єктів з метою отримання консультацій з приводу окремих питань, пов'язаних із реалізацією молодіжної політики на будь-якому рівні. На даному рівні передбачено запрошення молоді для висловлення власної позиції та коментування пропозицій. Зазначений процес можливо організувати завдяки використанню різноманітних способів, проте обов'язковою умовою виступає залучення усіх зацікавлених суб'єктів, надання достатнього часу для представлення пропозицій та отримання зворотного зв'язку. В даному випадку саме забезпечення зворотного зв'язку виступає в якості ключового елемента підвищення довіри та налагодження взаємодії, оскільки учасникам гарантується урахування їх думки при ухваленні рішення.

Актуальність консультування достатньо яскраво проявляється на початкових етапах розробки державної політики та її дослідження. Усі передбачені механізми та інструменти консультування є однаковими як на національному, так і на регіональному чи місцевому рівнях, проте найбільш ефективними вважаються наступні:

- проведення консультативних заходів із представниками молоді, відповідних громадських організацій, молодіжних консультативно-дорадчих органів та об'єднань, активістами;
- проведення обговорень і консультацій у процесі проведення різноманітних заходів, у тому числі форумів, асамблей, конференцій, засідань, круглих столів, панельних дискусій;
- проведення досліджень думки молоді, зокрема шляхом опитувань, створення фокус-груп тощо;
- створення петицій;
- проведення електронних консультацій тощо [22].

Діалог може ініціюватися будь-якою із сторін, що організовується у формі зборень, обговорень, слухань, засідань тощо. На даному рівні спостерігається реалізація комплексного підходу, при якому досягнення довготривалих та стабільних результатів є можливим завдяки розробки чіткої структури. Саме

діалог виступає в якості ключової форми співпраці, забезпечуючи досягнення результатів, яких прагне отримати кожен із учасників. У процесу діалогу передбачено реалізацію наступних механізмів та інструментів:

- надання підтримки різноманітним адвокаційним кампаніям неформальним і формальним молодіжним групам, що реалізується виключно на національному та регіональному рівнях;

- налагодження комунікації з органами місцевої влади та самоврядування;

- проведення відкритих слухань, засідань та публічних заходів;

- організація та проведення громадських обговорень;

- організація тренінгових семінарів та дискусійних форумів;

- організація роботи різноманітних консультативних багатосторонніх робочих органів;

- створення молодіжних робочих груп і комітетів;

- забезпечення можливості направлення публічних он-лайн-запитів, письмових пропозицій, рекомендацій, позиційних документів об'єднань громадян (наприклад, узагальненої думки щодо конкретного стратегічного питання, що ґрунтується на проведених дослідженнях та забезпечує формування політичного або структурного рішення) [22].

Партнерство полягає у можливості делегування певних завдань та ухвалення конкретного рішення об'єднанням громадян або іншим представницьким інституціям. Реалізація партнерства провадиться за участю неурядових організацій, владних структур, забезпечуючи незалежність таких організацій. Зазначений рівень можливо вважати відображенням найвищої форми участі молоді у процесах ухвалення рішень, оскільки передбачає можливість ініціювання певного питання саме від молоді, виступаючи та агітуючи за прийняття відповідного рішення. Партнерство передбачає реалізацію наступних механізмів та інструментів:

- розробка та прийняття рішень у сфері молодіжної політики у співпраці з представниками молоді;

- ініціювання молоддю різноманітних проектів у досліджуваний сфері, а також отримання їх погодження з боку місцевої влади, у тому числі й з метою їх реалізації, наприклад, шляхом фінансування з місцевого бюджету чи забезпечення додатковими ресурсами;
- організація спільної розробки проектів;
- налагодження співпраці у процесі реалізації молодіжних рішень та заходів;
- розробка стратегій у сфері молодіжної політики, визначення пріоритетних напрямів, дій та заходів у процесі реалізації програм і стратегій, за умови залучення молоді, на усіх етапах;
- підписання меморандумів та угод, створення робочих груп, проведення голосування і прийняття спільних рішень;
- проведення спільного оцінювання отриманих результатів, приймаючи до уваги рекомендації з питань підвищення ефективності заходів та рішень органів місцевої влади;
- соціальне замовлення, тобто делегування органами місцевого самоврядування відповідних повноважень громаді, зокрема молоді;
- прийняття участі у конкурсних комісіях тощо [22].

У зв'язку із вищевикладеним можливо зробити висновок, що в умовах реформи децентралізації, ключовими завданнями у сфері забезпечення участі молоді в процесах ухвалення рішень виступає інформування молоді та організації можливості активної участі молоді у житті окремих громад та держави у цілому. Важливим питання молодіжної політики виступає активна участь молоді у розробці та ухваленні рішень, заохочення молодіжних ініціатив, сприяння формуванню молодіжних організацій громадян, розвитку в молоді компетентностей у сфері неформальної освіти та молодіжної інфраструктури, у тому числі й на базі молодіжних центрів.

З метою усунення цілої низки різноманітних проблем соціально-економічного характеру на загальнодержавному та регіональному рівні важливо розробити і запровадити в дію спеціальні програми і стратегії. Враховуючи той факт, що соціальні проблеми виступають в якості одних із ключових, то більшість програм присвячених саме зазначених проблем. При цьому, у сфері економічного розвитку органами влади на регіональному рівні приділяється значна увага підтримці малого і середнього бізнесу.

В Україні сформовано вже достатній обсягу досвіду у сфері залучення молоді до процесів розбудови та розвитку держави, що можливо використати й у післявоєнний період. Зокрема, акцентовано увагу на молодіжному секторі, проте, враховуючи реалізацію різноманітних програм і заходів, до участі у яких залучаються представники інших суспільних сфер та галузей підприємництва, можливо стверджувати про існування різновекторного впливу політики держави у молодіжній сфері на реформаторські процеси різноманітних державних секторів.

В умовах реформи децентралізації, ключовими завданнями у сфері забезпечення участі молоді в процесах ухвалення рішень виступає інформування молоді та організації можливості активної участі молоді у житті окремих громад та держави у цілому. Важливим питання молодіжної політики виступає активна участь молоді у розробці та ухваленні рішень, заохочення молодіжних ініціатив, сприяння формуванню молодіжних організацій громадян, розвитку в молоді компетентностей у сфері неформальної освіти та молодіжної інфраструктури, у тому числі й на базі молодіжних центрів.

ВИСНОВКИ

Дослідження, проведені в магістерській кваліфікаційній роботі на тему «Соціальний розвиток як ключовий напрям післявоєнного відновлення України», дають змогу зробити наступні висновки та пропозиції.

Відновлення соціального механізму наразі є важливим напрямком післявоєнної відбудови, оскільки воєнний напад став визначальним для розвитку суспільства та реформування економіки України на роки вперед. Важливим аспектом є розуміння того, що соціальний розвиток є ключовим фактором, що визначає сталість та ефективність відновлення країни. Не лише економічні аспекти, а й стан соціальних систем, охорона здоров'я, освіта, гендерна рівність та інші аспекти життя громадян стають вирішальними у контексті визначення успіху відновлення.

Вивчення шляхів відновлення даної сфери вказує на необхідність інтегрованого підходу до відновлення соціальних систем, враховуючи національні та регіональні особливості. Співпраця держави та громадян, громадянського суспільства та приватного сектору а також міжнародна співпраця є важливими чинниками успішної реалізації стратегій соціального розвитку. Принципи сталого розвитку виявляються ключовими у визначенні пріоритетів та стратегій для соціального відновлення. Сталість та взаємодія з іншими сферами, такими як економіка та екологія, мають стратегічне значення.

Прискорення старіння у поєднанні з низьким рівнем народжуваності, а також депопуляції в Україні, виступає в якості одного з чинників, що здійснює тривалий вплив на усі сфери життя суспільства. За своїми соціально-демографічними властивостями, демографічне старіння призводить до скорочення частки та чисельності економічно активного населення, а отже і виникнення дефіциту людського капіталу; підвищення показників економічного й податкового навантаження на працездатних осіб; зниження фінансових можливостей з метою соціального забезпечення в умовах загального підвищення попиту на соціальні послуги з боку осіб пенсійного віку,

малозабезпечених і самотніх. Аналіз рейтинг окремих областей, а саме визначивши РІЛР встановлено, що жоден не перебуває у кризовому чи критичному станах, але негативним фактором є те, що немає жодного регіону, який можливо було б віднести до сприятливого.

В Україні сформовано вже достатній обсягу досвіду у сфері залучення жителів територіальних громад до процесів розбудови та розвитку держави, що можливо використати й у післявоєнний період. Зокрема, акцентовано увагу на молодіжному секторі, проте, враховуючи реалізацію різноманітних програм і заходів, до участі у яких залучаються представники інших суспільних сфер та галузей підприємництва, можливо стверджувати про існування різновекторного впливу політики держави у молодіжній сфері на реформаторські процеси різноманітних державних секторів.

З метою усунення цілої низки різноманітних проблем соціально-економічного характеру на загальнодержавному та регіональному рівні важливо розробити і запровадити в дію спеціальні програми і стратегії. Враховуючи той факт, що соціальні проблеми виступають в якості одних із ключових, то більшість програм присвячених саме зазначених проблем. При цьому, у сфері економічного розвитку органами влади на регіональному рівні приділяється значна увага підтримці малого і середнього бізнесу.

В Україні сформовано вже достатній обсягу досвіду у сфері залучення молодів до процесів розбудови та розвитку держави, що можливо використати й у післявоєнний період. Зокрема, акцентовано увагу на молодіжному секторі, проте, враховуючи реалізацію різноманітних програм і заходів, до участі у яких залучаються представники інших суспільних сфер та галузей підприємництва, можливо стверджувати про існування різновекторного впливу політики держави у молодіжній сфері на реформаторські процеси різноманітних державних секторів.

В умовах реформи децентралізації, ключовими завданнями у сфері забезпечення участі молоді в процесах ухвалення рішень виступає інформування молоді та організації можливості активної участі молоді у житті

окремих громад та держави у цілому. Важливим питанням молодіжної політики виступає активна участь молоді у розробці та ухваленні рішень, заохочення молодіжних ініціатив, сприяння формуванню молодіжних організацій громадян, розвитку в молоді компетентностей у сфері неформальної освіти та молодіжної інфраструктури, у тому числі й на базі молодіжних центрів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бюджет участі. URL: <https://www.lutskrada.gov.ua/pages/bu>. (дата звернення: 05.02.2024).
2. Валовий внутрішній продукт України. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/gdp/>. (дата звернення: 08.02.2024).
3. Глазко Н. Д. Зарубіжний досвід забезпечення соціальної сфери. *Ефективна економіка*. № 5. 2014. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3059>. (дата звернення: 15.01.2024).
4. Горник В. Г. Використання зарубіжного досвіду в підвищенні ефективності надання освітніх та медичних послуг регіону. *Ефективна економіка*. № 2. 2017. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6638>. (дата звернення: 15.01.2024).
5. Демченко Д. Концепція соціальної держави у конституції України. *Підприємництво, господарство і право*. № 5. 2020. С. 159-163.
6. Державна служба статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/>. (дата звернення: 02.02.2024).
7. Дорожня карта реформування молодіжної сфери. URL: <https://ppt-online.org/42601>. (дата звернення: 05.02.2024).
8. Жукова Л. М. Досвід країн Східної Європи в інституційному забезпеченні соціальної політики держави. *Економічна наука. Інвестиції: практика та досвід*. № 3. 2018. С. 14-16.
9. Запатріна І. В., Шатковська А. О. Досвід післявоєнного відновлення міст світу: уроки для України. *USAID «Економічна підтримка України»*. URL: chrome-extension://efaidnbmnmnibpcajpcglclefindmkaj/https://era-ukraine.org.ua/wp-content/uploads/2023/06/Doslidzhennia_Dosvid-pisliavoiennoho-vidnovlennia-mist.pdf. (дата звернення: 15.01.2024).
10. Ільчук Л. І., Давидюк О., Лудан Р. Солідарна відповідь наслідкам пандемії COVID-19: соціологічне дослідження. *Науково-дослідний інститут соціальної політики Міністерства соціальної політики України і НАН України*.

URL: <chrome-extension://efaidnbmninnibpcajpcglclefindmkaj/http://ipzn.org.ua/wp-content/uploads/2022/11/Rezultaty-sotsiologichnogo-doslidzhennya.pdf>. (дата звернення: 15.01.2024).

11. Ільчук Л.І. Світовий досвід моделей соціальної політики та їх можливість використання в Україні. *Науково-дослідний інститут соціальної політики Міністерства соціальної політики України і НАН України*. URL: <http://ipzn.org.ua/svitoviy-dosvid-modelej-sotsialnoyi-polityky-ta-yih-mozhlyvist-vykorystannya-v-ukrayini/>. (дата звернення: 15.01.2024).

12. Ініціатива «Громада, дружня до дітей та молоді». URL: <https://www.unicef.org/ukraine/child-friendly-municipalities-initiative>. (дата звернення: 05.02.2024).

13. Коваленко В. Скандинавська модель: секрет успіху країн Північної Європи чи система, позбавлена майбутнього? Аналітичний центр ADASTRA. URL: <https://adastra.org.ua/blog/skandinavska-model-sekret-uspihu-krayin-pivnichnoyi-yevropi-chi-sistema-pozbavlena-majbutnogo>. (дата звернення: 15.01.2024).

14. Кодекс законів про працю України: Закон України № 322-VIII від 10.12.1971 року. ВВР, 1971, додаток до № 50, ст. 375.

15. Конкурс «Молодіжна столиця України». URL: <http://youthcapital.org.ua/>. (дата звернення: 05.02.2024).

16. Конституція України: Закон України № 254к/96-ВР від 28.06.1996 року. ВВР, 1996, № 30, ст. 141.

17. Кулі-Іванченко К. Концепція соціальної держави в Україні: сучасний стан та проблеми реалізації. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. № 69. 2022. С. 52-58.

18. Макарова О. В. Вимірювання людського розвитку в регіонах України: методологічні аспекти та оцінка результатів. *Економіка України*. 2015. № 3. С. 41-53.

19. Мельник М. І., Залуцький І. Р. Виокремлення глобалізаційних чинників соціально-економічного розвитку: концепт ендогенізації. *Регіональна*

економіка. № 1. 2022. С. 14-30.

20. Методичні рекомендації щодо формування і реалізації стратегічних і програмних документів соціально-економічного розвитку об'єднаної територіальної громади. URL: https://decentralization.gov.ua/uploads/library/file/305/med_rec.docx. (дата звернення: 06.02.2024).

21. Мінімальна зарплата в Україні. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/labour/salary/min/>. (дата звернення: 08.02.2024).

22. Модель участі молоді в процесах ухвалення рішень. URL: <https://decentralization.gov.ua/news/9931>. (дата звернення: 05.02.2024).

23. Молодіжна робота, інформована про травму: молодіжні центри розпочали другий тиждень навчання. Офіс Ради Європи в Україні. URL: <https://www.coe.int/uk/web/kyiv/-/trauma-informed-youth-work-youth-centres-continue-learning>. (дата звернення: 06.02.2024).

24. Охріменко О. О., Іванова Т. В. Соціальна відповідальність: навч. посіб. Київ: Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут». 2015. 180 с.

25. Про гранти Президента України для обдарованої молоді: Указ Президента України № 945/2000 від 02.08.2000 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/945/2000#Text>. (дата звернення: 05.02.2024).

26. Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії: Закон України № 2017-III від 05.10.2000 року. ВВР, 2000, № 48, ст. 409.

27. Прожитковий мінімум в Україні по соціальним та демографічним групам з 2000 по 2024 рр. (грн.). URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/labour/wagemin/index.php/>. (дата звернення: 08.02.2024).

28. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 року: Постанова № 695 від 05.08.2020 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-%D0%BF#Text>. (дата звернення: 05.02.2024).

29. Про затвердження Державної цільової соціальної програми «Молодь України» на 2021-2025 роки та внесення змін до деяких актів Кабінету Міністрів України: Постанова Кабінету Міністрів України № 579 від 02.06.2021 року. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-derzhavnoyi-cilovoyi-socialnoyi-programi-molod-ukrayini-na-20212025-roki-ta-vnesennya-zmin-do-deyakih-aktiv-kabinetu-ministriv-ukrayini-579-020621>. (дата звернення: 05.02.2024).

30. Про затвердження Порядку стажування громадян з числа молоді, які не перебувають на посадах державної служби, в апараті Міністерства молоді та спорту України: Наказ Міністерства молоді та спорту України № 761 від 12.03.2021 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0410-21#Text>. (дата звернення: 05.02.2024).

31. Про затвердження типових положень про молодіжні ради: Постанова Кабінету Міністрів України № 1198 від 18.12.2018 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1198-2018-%D0%BF#Text>. (дата звернення: 05.02.2024).

32. Про соціальні послуги: Закон України № 2671-VIII від 17.01.2019 року. ВВР, 2019, № 18, ст. 73.

33. Про соціальний діалог в Україні: Закон України № 2862-VI від 23.12.2010 року. ВВР, 2011, № 28, ст. 255.

34. Процюк І. В., Бойчук Д. С., Чижов Д. А. Інтеграція України в Європейський соціальний простір: проблеми та перспективи. *Проблеми законності*. Вип. 160. 2023. С. 24–44.

35. Рада молодих учених. Міністерство освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/ua/ministerstvo/pro-ministerstvo/doradchi-organi/rada-molodih-uchenih>. (дата звернення: 05.02.2024).

36. Регіональний людський розвиток: Статистичний збірник, Київ: Державна служба статистики, 2018. 72 с.

37. Середня зарплата в Україні. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/labour/salary/average/>. (дата звернення: 08.02.2024).

38. Скуратівський В., Палій О. Основи соціальної політики. Київ: Міжнародна академія управління персоналом, 2002. 200 с.
39. Стан і нові можливості соціально-економічного розвитку Дніпропетровської області: монографія / за заг. ред.. Бобровської О.Ю. Дніпро: ДРІДУ НАДУ. 2019. 276 с.
40. Створено Студентську раду при Міністерстві інформаційної політики України. URL: <https://mkp.gov.ua/news/1134.html>. (дата звернення: 05.02.2024).
41. Тренінгові програми «Skills Lab». URL: <https://careerhub.in.ua/skills-lab/>. (дата звернення: 05.02.2024).
42. Федорова А.Л., Головащенко О.С. Виклики як рушійна сила модернізації соціальної державності в Європі. *Проблеми законності*. Вип. 161. 2023. С. 230-252.
43. Формування і розвиток людського потенціалу регіону: сутність, сучасні тенденції та методи оцінювання: монографія / за заг. ред.. В.Г. Никифорова. Одеса: ВОІ СОІУ «Атлант», 2018. 103 с.
44. Формування спроможних територіальних громад: практичний посібник. URL: <http://auc.org.ua/sites/default/files/library/posibnyk.tergrweb.pdf>. (дата звернення: 05.02.2024).
45. Цифрові громади: в Україні розпочато реалізацію пілотного проекту з електронного урядування в ОТГ. URL: <https://egap.in.ua/novyny/tsyfrovi-hromady-v-ukraini-rozpochato-realizatsiiu-pilotnoho-proiektu-z-elektronnoho-uriaduvannia-v-oth/>. (дата звернення: 05.12.2023).
46. Чепелевська Л. А., Рудницький О. П. Середня очікувана тривалість життя як критерій медико-демографічної ситуації в Україні. *Вісник соціальної гігієни та організації охорони здоров'я України*. 2014. № 2. С. 39-43.
47. Чорнодід І. С. Порівняння моделей соціально-орієнтованих економік. *Technology audit and production reserves*. № 2/2 (16), 2014. С. 34-38.
48. Шаманська Н. В., Харченко Н. В. Мінімальна заробітна плата як

державна гарантія оплати праці. *Ефективна економіка*. 2018. № 1. URL: http://www.economy.nauka.com.ua/pdf/1_2018/253.pdf. (дата звернення: 08.02.2024).

49. Шевчук П. Є. Особливості тривалості життя населення в метрополісах України на початку XXI століття. *Демографія та соціальна економіка*. 2019. № 3. С. 73-85.

50. Ящишина І. В. Інноваційна стратегія євроспільноти: соціальний вимір. *Ефективна економіка*. № 3, 2013. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=1868>. (дата звернення: 15.01.2024).

51. Human Development Report 2021-22. URL: <https://hdr.undp.org/content/human-development-report-2021-22>. (дата звернення: 02.02.2024).

52. U – Report Ukraine. URL: <https://ukraine.ureport.in/>. (дата звернення: 05.02.2024).

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

Кількість населення в Україні за 1990-2023 рр., осіб

	Кількість наявного населення			Кількість постійного населення		
	Всього	Міське	Сільське	Всього	Жінки	Чоловіки
1990	51838,5	34869,2	16969,3	51556,5	27730,3	23826,2
1991	51944,4	35085,2	16859,2	51623,5	27737	23886,5
1992	52056,6	35296,9	16759,7	51708,2	27758,8	23949,4
1993	52244,1	35471,0	16773,1	51870,4	27824,1	24046,3
1994	52114,4	35400,7	16713,7	51715,4	27734,3	23981,1
1995	51728,4	35118,8	16609,6	51300,4	27508,1	23792,3
1996	51297,1	34767,9	16529,2	50874,1	27282,5	23591,6
1997	50818,4	34387,5	16430,9	50400	27033,8	23366,2
1998	50370,8	34048,2	16322,6	49973,5	26810	23163,5
1999	49918,1	33702,1	16216	49544,8	26581,4	22963,4
2000	49429,8	33338,6	16091,2	49115	26360,3	22754,7
2001	48923,2	32951,7	15971,5	48663,6	26133,2	22530,4
2002	48457,1	32574,4	15882,7	48240,9	25924,6	22316,3
2003	48003,5	32328,4	15675,1	47823,1	25710,6	22112,5
2004	47622,4	32146,4	15476	47442,1	25515,3	21926,8
2005	47280,8	32009,3	15271,5	47100,5	25346,5	21754
2006	46929,5	31877,7	15051,8	46749,2	25174,5	21574,7
2007	46646	31777,4	14868,6	46465,7	25031	21434,7
2008	46372,7	31668,8	14703,9	46192,3	24894,6	21297,7
2009	46143,7	31587,2	14556,5	45963,4	24778,4	21185
2010	45962,9	31524,8	14438,1	45782,6	24675,5	21107,1
2011	45778,5	31441,6	14336,9	45598,2	24565,6	21032,6
2012	45633,6	31380,9	14252,7	45453,3	24476,6	20976,7
2013	45553	31378,6	14174,4	45372,7	24410	20962,7
2014	45426,2	31336,6	14089,6	45245,9	24327,6	20918,3
2015	42929,3	29673,1	13256,2	42759,7	22971,9	19787,8
2016	42760,5	29585	13175,5	42590,9	22873	19717,9
2017	42584,5	29482,3	13102,2	42414,9	22770,3	19644,6
2018	42386,4	29371	13015,4	42216,8	22658,6	19558,2
2019	42153,2	29256,7	12896,5	41983,6	22528,3	19455,3
2020	41902,4	29137,3	12763,1	41732,8	22389,3	19343,5
2021	41588,4	28959,6	12628,8	41418,7	19195,4	22223,3
2022	41167,3	28693,7	12473,6	40997,7	19007	21990,7
2023	33 756,4	23 486,3	10270,1	33 547,2	17463,7	16083,5

Джерело: складено на основі [6]

Додаток Б

Показники природного приросту населення в Україні за 1990-2023 рр.

Рік	Кількість живонароджених, осіб	Кількість померлих, осіб	Природний приріст/скорочення, осіб	Кількість зареєстрованих шлюбів	Кількість розірваних шлюбів
1990	657,2	629,6	27,6	482,8	192,8
1991	630,8	669,9	-39,1	493,1	200,8
1992	596,8	697,1	-100,3	394,1	222,6
1993	557,5	741,7	-184,2	427,9	219,0
1994	521,6	764,7	-243,1	399,2	207,6
1995	492,9	792,6	-299,7	431,7	198,3
1996	467,2	776,7	-309,5	307,5	193,0
1997	442,6	754,2	-311,6	345,0	188,2
1998	419,2	719,9	-300,7	310,5	179,7
1999	389,2	739,2	-350,0	344,9	175,8
2000	385,1	758,1	-373,0	274,5	197,3
2001	376,5	746,0	-369,5	309,6	181,3
2002	390,7	754,9	-364,2	317,2	183,5
2003	408,6	765,4	-356,8	371,0	177,2
2004	427,3	761,3	-334,0	278,2	173,2
2005	426,1	782,0	-355,9	332,1	183,5
2006	460,4	758,1	-297,7	355,0	179,1
2007	472,7	762,9	-290,2	416,4	178,4
2008	510,6	754,5	-243,9	322,0	166,8
2009	512,5	706,7	-194,2	318,2	145,4
2010	497,7	698,2	-200,5	305,9	126,11
2011	502,6	664,6	-162,0	355,9	182,5
2012	520,7	663,1	-142,4	278,3	168,5
2013	503,7	662,4	-158,7	304,2	164,9
2014	465,9	632,3	-166,4	295,0	130,7
2015	411,8	594,8	-183,0	299,0	129,4
2016	397,0	583,6	-186,6	229,5	130,0
2017	364,0	574,1	-210,1	249,5	128,7
2018	335,9	587,7	-251,8	228,4	153,9
2019	308,8	581,1	-272,3	237,9	138,0
2020	293,4	616,8	-323,4	168,0	119,8
2021	272,0	714,3	-442,3	214,0	121,4
2022	209,4	541,7	-332,3	222,9	17,9
2023	126,7	604,3	-477,6	182,1	20,3

Джерело: складено на основі [6]

Додаток В

Середня очікувана тривалість життя за 1991-2021 рр.

Рік	Середня очікувана тривалість при народженні			Рік	Середня очікувана тривалість при народженні		
	Обидві статі	Чоловіки	Жінки		Обидві статі	Чоловіки	Жінки
1990	70,42	65,60	74,82	2006	68,10	62,38	74,06
1991	69,56	64,62	74,21	2007	68,25	62,51	74,22
1992	68,97	63,81	73,98	2008	68,27	62,51	74,28
1993	68,29	63,16	73,35	2009	69,29	63,79	74,86
1994	67,66	62,39	72,95	2010	70,44	65,28	75,50
1995	66,79	61,22	72,54	2011	71,02	65,98	75,88
1996	67,08	61,52	72,80	2012	71,15	66,11	76,02
1997	67,66	62,23	73,19	2013	71,37	66,34	76,22
1998	68,50	63,17	73,84	2014	71,37	66,25	76,37
1999	68,07	62,62	73,61	2015	71,38	66,37	76,25
2000	67,72	62,10	73,53	2016	71,68	66,73	76,46
2001	67,89	62,32	73,63	2017	71,98	67,02	76,78
2002	68,32	62,70	74,13	2018	71,76	66,69	76,72
2003	68,24	62,64	74,06	2019	72,01	66,92	76,98
2004	68,22	62,60	74,05	2020	71,35	66,39	76,22
2005	67,96	62,23	73,97	2021	69,77	65,16	74,36

Джерело: складено на основі [6]

Додаток Д

Показники зміни індексу споживчих цін протягом 2015-2023 рр.

Рік	Індекс споживчих цін	Харчування	Алкоголь, тютюн	Одяг і взуття	Комунальні послуги	Предмети для дому	Охорона здоров'я	Транспорт	Зв'язок	Дозвілля	Освіта	Ресторани і готелі
2015	148,7	145,9	133,2	133,1	215,8	145,9	137,6	136,8	105,9	142,7	117,9	124,3
2016	113,9	109,0	112,6	116,1	135,1	109,4	111,7	106,5	103,9	112,2	116,5	113,1
2017	114,4	112,9	126,2	102,4	126,7	102,9	106,2	114,2	108,7	104,3	111,9	113,6
2018	110,9	111,1	118,5	101,8	106,8	106,1	108,8	115,7	111,0	104,4	114,6	115,3
2019	107,9	108,0	115,6	100,2	108,0	102,9	106,7	104,1	115,5	102,4	113,4	111,1
2020	102,7	102,7	110,7	95,4	97,0	99,3	105,3	98,1	106,5	98,2	113,6	105,9
2021	109,4	110,8	109,8	95,5	123,2	102,9	106,6	110,0	105,2	103,3	115,3	106,1
2022	120,2	126,6	117,4	97,3	105,1	116,1	114,5	131,8	110,9	110,9	114,1	116,1
2023	105,1	103,7	109,6	93,7	112,8	100,7	108,7	103,2	101,5	98,9	112,8	113,0

Джерело: складено на основі [6]

Додаток Е

Показники зміни рівня мінімальної заробітної плати в Україні за 2000-2024рр.

Період	Мінімальна заробітна плата	Період	Мінімальна заробітна плата
01.04.2000-30.06.2000	90	01.07.2010-30.09.2010	888
01.07.2000-31.12.2001	118	01.10.2010-30.11.2010	907
01.01.2002-30.06.2002	140	01.12.2010-31.12.2010	922
01.07.2002-31.12.2005	165	01.01.2011-31.03.2011	941
01.01.2003-30.11.2003	185	01.04.2011-30.09.2011	960
01.12.2003-31.08.2004	205	01.10.2011-30.11.2011	985
01.09.2004-31.12.2004	237	01.12.2011-31.12.2011	1004
01.01.2005-31.03.2005	262	01.01.2012-31.03.2012	1073
01.04.2005-30.06.2005	290	01.04.2012-30.06.2012	1094
01.07.2005-31.08.2005	310	01.07.2012-30.09.2012	1102
01.09.2005-31.12.2005	332	01.10.2012-30.11.2012	1118
01.01.2006-30.06.2006	350	01.12.2012-31.12.2012	1134
01.07.2006-30.11.2006	375	01.01.2013-30.11.2013	1147
01.12.2006-31.03.2007	400	01.12.2013-31.08.2015	1218
01.04.2007-30.06.2007	420	01.09.2015-30.04.2016	1378
01.07.2007-30.09.2007	440	01.05.2016-30.11.2016	1450
01.10.2007-31.12.2007	460	01.12.2016-31.12.2016	1600
01.01.2008-31.03.2008	515	01.01.2017-31.12.2017	3200
01.04.2008-30.09.2008	525	01.01.2018-31.12.2018	3723
01.10.2008-30.11.2008	454	01.01.2019-31.12.2019	4173
01.12.2008-31.03.2009	605	01.01.2020-31.08.2020	4723
01.04.2009-30.06.2009	625	01.09.2020-31.12.2020	5000
01.07.2009-30.09.2009	630	01.01.2021-30.11.2021	6000
01.10.2009-31.10.2009	650	01.12.2021-30.09.2022	6500
01.11.2009-31.12.2009	744	01.10.2022-31.12.2023	6700
01.01.2010-31.03.2010	869	01.01.2024-31.03.2024	7100
01.04.2010-30.06.2010	884	3 01.01.2024	8000

Джерело: складено на основі [21]